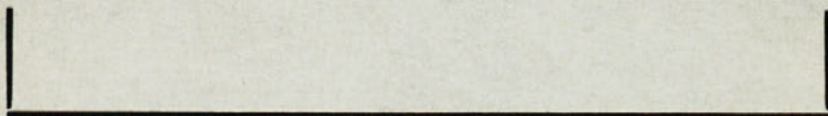
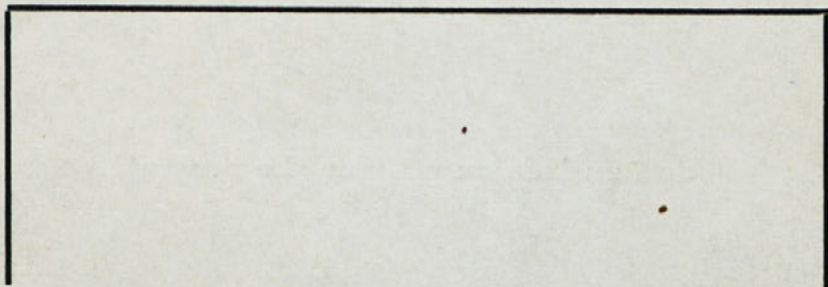

DOLENJSKA PROSVETA

Sklad za izdajanje Dolenjske prosvete:

LIP Novo mesto	10.000 din
Tovarna lesnih izdelkov Novo mesto . . .	6.000 din
Rog, trgovsko podjetje, Novo mesto . . .	5.000 din
	<hr/>
	21.000 din

SLIKA NA OVITKU: »UREJENA GORENJA ALI LJUBLJANSKA VRATA«
(Foto Slavko Kastelic)

TA ŠTEVILKA »DOLENJSKE PROSVETE« JE POSVEČENA BORCEM IN AKTIVISTOM NOB OB 10-LETNICI OSVOBODITVE NOVEGA MESTA

Severin Šali:

SVOBODI

*Kdor v ognju borbe je v svobodo zrl,
kdor nosil v srcu je zvestó njen lik,
še ko je padel, zmagoslavni krik
zavpil je nji, in svoboden umrl.*

*Kdor pred vešali je, pred puško stal,
in kogar krematorij je požrl,
ta vedel je: Ne bo nas rabelj strl;
je neuničljiv, kdor ni srca izdal!*

*Svoboda – sèn, ki ljudstvo sred gorjá
ga je zasanjalo v plamteči noči
in zrló v zarji novega sveta!*

*Skóz kri, upor je narod te iskal;
premagal nóč je v borbi, neumrjóči,
in svoboden s teboj, Svoboda, vstal!*

Odlomki

iz brošure: *Slavijan Iztok*, 6. NOUB
»Slavka Slandra« na osvobojenem
Dolenjskem. 26. VIII. do 26. IX. 1943

1

10. september 1943!

Dani se... jutranji sončni žarki se vsipajo na belo cesto, se veselo poigravajo in sijejo po ponosnih in krepkih postavah borcev partizanov 6. udarne brigade »Slavka Slandra«.

Vsi so nestrpni v pričakovanju nečesa velikega in zmagoslavnega.

Ceste kar mrgolijo veselih obrazov. Mnogi gledajo na uro... Ob devetih poteče rok ultimata, ki je bil dan italijanski posadki v Novem mestu za predajo.

Nad nami kroži italijansko letalo: opažuje kretanje in moč naše hrabre, mlade — edino prave in prve slovenske vojske, mirno plava nad nami, kroži sem ter tja, nenadoma obrne v ostrem loku in odleti...

Devet dopoldne... odgovora ni. Posvet... čakamo, čakamo. Vsaka minuta se nam zdi zlato.

»Čuj!... topot konja. Komandant gre!«

In res, na iskrem konju prijaše brigadni komandant tovariš Simon med veselo in pripravljeno moštvo. Še konj stopa danes bolj slovesno, skoro dostojanstveno.

Komandant se tajnstveno nasmehne. Vsa vojska prisluhne... tovariš Simon dvigne roko in vpraša:

»Tovariši, ste pripravljeni?«

»Smo!« zagrmí kot en sam glas, da se tla kar stresejo. Srca vseh hitreje bijejo od veselja in pričakovanja. Med seboj tekmujejo, kdo bo bolj discipliniran v tem zgodovinskem trenutku.

Kolona je razporejena: štab brigade z brigadno bojno zastavo, na kateri sta z zlatimi črkami dva napisa »Naprej v borbo« in na drugi strani »Največ sveta otrokom sliši Slave!« Veselo in ponosno plapola in se zmagoslavno poigrava v vetru. Ta zastava ne pozna porazov, ampak zmago za zmago! Nato bataljon. Kolono zaključujejo člani novomeškega Okrajnega komiteja.

Še enkrat pogleda tov. komandant vso kolono, zajaše na čelo in izreče povelje:

»NAPREJ V NOVO MESTO!«

Kot strelí iz puške udarjajo koraki in oznanjajo že dolgo pričakovani trenutek.

Razen odmeva korakov motijo slovesno tišino eksplozije — italijanski bunkerji okrog mesta letijo v žrak. Ko eksplozije ponehajo, zadone udarne partizanske pesmi iz grl hrabrih in preizkušanih borcev za svobodo, pravdo in resnico.

Dva bataljona sta že pred deveto krenila na položaje, da nas zavarujeta pred presenečenji.

Smo tik pred ogrado še vedno zamreženega Novega mesta. Ura je pol desetih. Z dvignjeno zastavo stopa kolona slovesno skozi zagrado.

Prva nas pozdravi mestna zaščita — 400 tovarišev Novomeščanov že stoji na svojem mestu. Da, tudi železničarji so že na svojih mestih. Vsi so se stavili na razpolago ljudski oblasti.

Srca vseh kipe od veselja in navdušenja ter zavesti zmagoslavja.

Po obeh straneh cest je vse polno ljudi, ki vzklikajo naši hrabri vojski. Italijani imajo že vse pripravljeno za odhod. Obrazi enih so zadovoljni in srečni, drugi nas gledajo uporno in srepo, nekateri pa nas celo prisrčno pozdravljajo:

»Evviva komunisti, partizani...!« Skoro vsakemu pa bereš z obraza, da je vojne že do grla sit.

Že smo med ulicami. Od vsepovsod z oken in balkonov se vsipa na nas cvetje, radostni vzkliki veselja, priznanja, hvaležnosti in zmagoslavja.

Ponosni smo, da smo mi tisti, ki smo pripomogli do tega velikega zgodovinskega trenutka in prvi vkorakali v Novo mesto.

2

NOVO MESTO — PRVO OSVOBOJENO SLOVENSKO MESTO!

Da, ti si prvo, ki si okusilo sad tolikih borb in žrtev, ti si tudi samo z mnogimi deleži pripomoglo do tega velikega trenutka!

Vse mesto je v zastavah in cvetju.

Na Glavnem trgu pred mestno hišo »rotovžem« stoji v vrstah naša vojska. Toda le nekaj časa po prihodu je pravi red, potem pa ni mogoče več zadržati ljudskih množic. Ljudstvo vdere med naše vrste, vsakega posebej pozdravljajo, znance pa objemajo in poljubujejo...

Poleg mene kliče neznanec nekoga na ves glas... Gledam, kaj je. Na oknu enonadstropne hiše sloni žena srednjih let.

Žalostno nas gleda in išče z očmi, kdo jo neki kliče.

»Gospa, pojdite, brž, brž pojdite dol...!«

In res je kmalu med vrati. Neznanec priskoči, jo prime za roko in vodi med nas. Gledamo. Gledamo, kaj bo. Je vsa bleda, v lica skoraj prozorna. Ko stopi med nas, hipoma obstrmi in obstane. Stoji kot da je k tlom pribita — toda to le trenutek. Tedaj plane dvoje teles v krčevit objem... glasen jok... spogledamo se. Kaj vse to pomeni?

»Meseca julija 41. leta«, pojasnjuje neznanec, »je odšel ta sin v partizane. Kmalu nato je slišala mati, da ji je sin padel nekje na Gorenjskem... In danes, danes je tu živ, čil in zdrav — prav tu pred materino hišo. Vstal je od mrtvih...!«

Vse je pretresel ta dogodek. V očeh pri-sotnih vidiš solze. Da, tudi mi čutimo nje-no srečo. Nešteto bo še takih in sličnih primerov!

Veličasten je pogled na Glavni trg in mestno hišo, kjer je vse v zastavah in zelenju. Povesod in sam val navdušenja, priznanja in zmagoslavja.

Mlado in staro, vse vprek se objema in vzklika naši hrabri vojski in njenemu odličnemu ter modremu vodstvu. Tudi omah-ljivci so med njimi, ki prej niso verjeli, danes pa vidiijo dejstva.

Kar si je naša OF naložila v svojem pro-gramu, to bo tudi storila in bo hrabro šla preko vseh ovir in zaprek do končnega cil-ja: ne bomo mirovali poprej, dokler ne bomo izgnali z naše svete slovenske zem-lje zadnjega okupatorja in izdajalca!

V mestni hiši so nastanjeni člani Glav-nega štaba NOV in POS, štab 6. udarne brigade (»Štajerske«) in komanda mesta.

Kmalu po našem prihodu prispe v mesto- no hišo italijanski divizijski general na pogajanja glede predaje orožja. Na noben način ne pristane na popolno predajo. Pogajanja se zavlačujejo. Za nas je vsak tre-nutek dragocen. Zato ne čakamo konca po-gajanj, ampak pričnemo Italijane kar od kraja razoroževati...

Cuj, kaj pravi poleg mene stoječi Ita-lijan:

»Oh, ja, si videl kako so oboroženi, pa smo tolikokrat kalopirali pred njimi!«

»Orožje že ni, ampak drugače pa so...!«
Moj glasen smeh ju je zmotil in sramež-ljivo odideta...

Po mestu je pravi semenj — živ žav. Če bi gledal z letala, bi videl pravo mrav-ljišče. Vse nosi triglavke ali titovke. Naj-mlajši Novomeščani korakajo sem in tja s papirnatiimi čeladami in lesenimi puška-mi in prepevajo: Mi smo junaki, korenja-

ki... ko bo poldan minil, bo imel vsak železno čelado.

Nismo »Štajerci« ravno preveč razca-pani, pa vendar se bomo radi preoblekli v nove italijanske uniforme, starih cap pa ne maramo, da ne bi kaj podedovali...

3

Nestrpno čakajo tovariši, kaj bo s poga-janji. Nobenega zaključka. Kaj zato! Haj-dimo in odvezemimo jim vse, kar imajo.

Po cestah stoje polno naloženi avtomob-ili, kamioni, tanki itd.

Pred dobro uro sva s tovarišem zahtevala od nekega italijanskega oficirja, da izroči vsakemu eno brzostrelko. Srepa naju je pogledal in skoro, da ni vrgel bombe pred naju. Mirno sva morala oditi — mislila sva si pa svoje.

»Veš kaj,« pravi tovariš, »pojdiva sedaj k onemu oficirčku!«

Res greva. Spotoma srečava tovarišico. Poveva ji, kako in kaj in takoj je pripravljena iti z nama.

»Tamle je,« šepne tovariš in se zbad-ljivo nasmehne ter pogledi po bradi, tova-rišica pomežikne in stopi k oficirju.

»Bella signorina!« jo radostno nagovori.

»Nisem bela, saj belih ni več v mestu. Sicer pa nimam časa, da bi se zgovarjala. Partizanka sem in brzostrelko, prosim, ta-koj sem!«

Pomilovalno jo pogleda od nog do gla-ve... opazi naju... zardi, se ugrizne v spodnjo ustnico, se obrne vstran in jezno pomoli brzostrelko tovarišici ter jadrno odhiti... Vsi mimoidoči se glasno zasmе-jejo. Pred dobro uro še tako nepristopen... a sedaj ga je razorožila tovarišica!

»Včasih se je rad okrog deklie smodil,« se za hrbtom oglasi priletna mati, »no, sedaj ga je pa deklie nasmodila. Tako je, dekle, le korajžo in še tako naprej! Sedaj se mu je gotovo nos pobesil — bo pomnil, kaj so prave Slovenke! Se jaz sem pono-sna na te...!«

Kmalu tudi druge tovarišice posnemajo — začno razoroževati vojake in oficirje, katerim to ne gre v glavo. Velika sramota se jim zdi, da jih ženske, ravno ženske, kar pred množico razorožujejo... Neka-teri pa kar sami nosijo orožje našim tova-rišem in se zadovoljno smejejo. Siti so vojne do grla.

Italijanske šoferje zamenjujejo naši in drvijo veselo na svoja zborna mesta. V kratkem času je skoraj vse vojaštvo ita-lijanske divizije v Novem mestu razoro-ženo.

IZ TRPLJENJA V SVOBODO

Igra v petih slikah

Osebe:

Franc, kovač, delavec srednjih let v delovni obleki
 Neža, njegova žena, z majhnim otrokom v naročju; ostali mladoletni otroci ju spremljajo
 Polde, kmet
 Nada, njegova žena
 Zora, starejša žena, vdova po nameščencu
 Jože, njen edini sin
 Mara, starejša žena
 Lenka, njena hči
 Martina
 Janez
 Jelka
 Miha
 Meta
 Milan
 Lenka
 Francelj
 Stražar
 Lektor, pionirji, razne skupine, partizani in delovno ljudstvo.

mladinci in mladinke raznih poklicev

Prva in zadnja slika naj prikažeta množičnost. Lektor govori skrit za sceno. Izbira njegovega mesta za posamezne slike se ravna po akustiki odra in dvorane. — Skupine v prvi sliki naj predstavljajo delovne ljudi, ki so planili od dela v upor.

I. slika: Upor

V ozadju gozd. Mrak preide v temo, a tema v jutranjo zarjo. V tem prehodu svetlobe zaigra orkester ali pa zapoje zbor slovensko himno:

Naprej zastava Slave,
 na boj junaška kri,
 za blagor očetnjave
 naj puška govori.
 Z orožjem in desnico
 nesimo vragu grom;
 zapisat v kri pravico,
 ki terja jo naš dom.
 Naprej zastava Slave,
 na boj junaška kri,
 za blagor očetnjave
 naj puška govori.

(trio):

Drum, drum, drum, drum.
 Draga mati je prosila,
 roke okol vrata vila,
 je plakala moja mila:
 Tu ostani, ljubi moj!
 Z bogom, mati, ljuba, zdrava!
 Mati mi je očetnjava,
 ljuba moja čast in slava.
 Hajdmo, hajdmo za njo v boj!

LEKTOR: nastopi, ko preide pesem v besedilo »Draga mati je prosila...« Če igra orkester, spremlja lektorja pianissimo, če poje zbor, pa spremlja lektorja mrmrajoče.

Domovina, vidim te! Ti vsebina tolikih pričakovanj, ti hrepenenje brez meja in pregraj in vendar vpijoča ječa milijon sre... Vidim tvoj obraz, ki ga razjeda rak, tvoje telo razdejano od strelav in bre... Spekulantje in tihotapci prodajajo tvoje meso po dnevnih cenah na črnih borzah ponorelega sveta! Medtem, ko ti po jeklenih stenah biješ s krvavečimi pesmi, v tvojem srcu odmevajo koračnice grobov, slišiš pijane grobarje, kako ti kopijejo grob in že vadljajo za tvojo lobanjo...

Domovina, hotela si ljubezni, a je zakričala pest! Kdor ima pest in vest, pusti sedaj sanje! Kliče nas zemlja, ne potujmo k oblakom, ampak planimo na barikade upora in poguma!

Jutranja zarja močno zažari. V daljavi se čuje puntarska pesem:

Le vkup, le vkup uboga gmajna!
 He-ja! He-jo!
 Za staro pravdo zdaj bo drajna.
 He-ja! He-jo!
 Zimzelen za klobuk,
 punt naj reši nas tlačanskih muk!

LEKTOR: Ljudstvo se je uprlo. Vse hiti v gozdove.

MARTINA (pride z desne): Kam, kam?

JANEZ (pride z leve):

Kam?

Po puško in bombe!

Po mašinc, Martina!

Mi pravimo, kdor te zagrabi za vrat, treščij ga v gobec — pa bodi tudi tvoj brat!

Pest za pest!

Nož za nož!

Strel za strel!

Prišli so, da nas spode z naših domov...

Mar naj čakamo, da nam vratove zavijejo, da nas v plombiranih vagonih pobijejo?

MARTINA: Pojdiva, tovariš, ne odlašajva več! V soncu bo naša hosta zapela. — Danes je vojna, vojna.

(Odideta proti gozdu. Puntarska pesem narašča.)

Le vkup, v poslednji boj, tlačani!
 He-ja! He-jo!
 Sedaj se kmečka gmajna brani,
 he-ja, he-jo!
 Puško, meč, kopje v dlan!
 Za svobodo bije se tlačan.

NEŽA (pride z desne z možem in otroki):
Ne skrbi, oče, saj veš, da znam delati.
Vzdržala bom zaradi otročičev, toda če bo
sila, pridemo za teboj v hosto.

FRANCE: Zaupam ti, žena. V tvojih ro-
kah bo prav tako pela sekira in kosa. Jaz
pa bom stisnil pesti. In ko se vrnem, vam
prinesem svobodo.

OTROK: Bo to velik dar, mama?

NEŽA: Otroci! Ni je večje in prijetnejše,
ne slajše stvari na svetu kot svoboda. To
bo velik dar za vas. Otroci morajo živeti
svobodno in srečno, otroci ne smejo umreti,
a tudi ne kot sužnji živeti. Morda porečete:
»Samó svobodo si prinesel, atek?« Ko boste
pa odrasli, boste spoznali, da je svoboda
najlepši dar, ki ga starši lahko dajo svojim
otrokom.

FRANCE: Hvala ti, žena! Domovina nam
je naložila težko, a častno nalogo.

NEŽA: Kovačnica bo prazna...

FRANCE: Naj bo! Za partizane bo vedno
odprta. Za vse one preplete pa kovaški
meh ne bo več pihal in varil železa.

NADA (pride z možem od leve strani):
Kdo bo zemljo obdeloval, če pojdeš ti v
gozd?

POLDE: Žena, težko se ločim od naših
njiv in košenic. Glej, kako okupator gra-
bežljivo sega po naši zemlji; le svobodna
zemlja nam bo rodila kruh!

(Puntarska pesem močnejše narase. Oba
počasi odideta v gozd.)

Le vkup v poslednji boj tlačani!

He-ja! He-jo!

Sedaj se kmečka gmajna brani,

he-ja, he-jo!

Puško, meč, kopje v dlan!

Za svobodo bije se tlačan.

(Zora in njen sin Jože prideta z desne.)

ZORA: Vem, moraš oditi... in vendar
mi je težko... Preženejo nas z domačij...

JOŽE: Mati, vem... Gremo v nov dom,
gremo v gozdove! Vrnemo se! Od vse-
povsod!

ZORA: Verjemi, da si nisva razkrila
sreca, bi morda sedaj — bila vsak na svoji
poti... Naj ti miru ne moti, če včasih
jočem, saj te z gorá bi nikoli več ne klicala
nazaj! Verujem, da bo svet, umit v vaši
krvi, odslej bolj čist.

JOŽE: Mati, ti velika moja mati, naša
mati! Od tebe sem se učil ljubezni do do-
movine, ti si mi dala vero v zmago del-
ovnih ljudi! Ne jokaj, mama... če pasti
moram, padem... a če me ob steber po-
stavijo — bom junak!

ZORA: Kaj prav je, veš sam! Za pot
ljubeč pogled... Drugega ti mati ne more
dati.

(Po kratkem objemu se sin odtrga in od-
ide proti gozdu.)

Slika se zaključí z množičnim odhodom
delovnih ljudi v gozd.

I. SKUPINA: **Upor! Domovina nas kliče!**

II. SKUPINA: **Punt naj reši nas tlačan-
skih muk!**

III. SKUPINA: **Smrt fašizmu — svoboda
narodu!**

III. SKUPINA: prinese delavsko zastavo.
Nastane trenutna slika: vse tri skupine
stoje v sredi odra, sredi skupine je razvita
delavska zastava. Vsi dvignejo pesti, zro
v zastavo in pojo »Internacionalo«.

Vstanite v suženstvu zakleti,

ki tare vas krivic nebroj!

Razum upor nam v prsih neti

in kliče nas v smrtni boj.

Ves svet nasilja razrušimo,

do temeljev naj se podre —

kdor bil si nič, postaneš vse.

To bo boj naš poslednji,

z zmago bo izbojevan

in internacionala povede svet v nov dan.

(Med petjem zavesa počasi pada.)

II. slika: Ječa

Na pogradu sedi mati. Tema, le modri
reflektor razsvetljuje celico. Lektorja naj
spremlja po možnosti primerna glasba ali
petje (mrmrajoče).

LEKTOR:

Ropajte, pustošite, gospodarji...

čez vso zemljo razpnete vešala!

V nas je po tisoč letih zaplala kri...

dvignil glavo je upor!

Kadar čez gozdove rjovejo viharji,

drevesa se svojih korenin zavedó;

zato,

ker nas danes iz zemlje rujete, barbari,

naše korenine do pekla poženo.

Tisti, ki ste jih včeraj še mogli slepiti,

danes vam streljajo v hrbet in obraz!

Hvala...

Naučili ste nas sovražiti,

poslušati duha in krvi ukaz!

— — — — —

ZORA: Moj dragi fant je tam nekje v
dolenjskih hribih...

Jaz sama za rešetkami strmim — strta,
mati nekega bandita...

Moj dragi fant, ne veš, kaj vse počeli so
z menoj,

kako lepo bi bilo iti za teboj!

Moj dragi fant, tako mi je, kot da bi kdo
čezme oral...

če zdaj bi me pogledal,

me ne bi več spoznal...

(Oddaljena tiha pesem mater uspava.)

Prečuden cvet je v grapi črni,

pod njim tih partizan leži,

pleto se v žalni venec trni,

nad njim oblak kot luč gori.

(Popolna tema, ob svitu rdeče luči na-
stopi sin v partizanski obleki.)

JOŽE (objame mater):
Tu sem, mati! Tu, tvoj sin!
Polno je srce bolečin,
Misli trudne plazijo se v tebi,
Vrzi proč te trudne misli —
vse prešlo bo kakor kalna reka.
Ni je smrti brez življenja,
ni svobode brez trpljenja.
Človek, novi človek zdaj prihaja.

ZORA (v spanju):
Vem vse to, moj sinek dragi,
a vendar me srce bridko boli...

JOŽE:
Edina nisi v trpljenju, mama,
milijon nas je, milijon umirajočih med
mrliči.

milijon, ki pijejo jim kri biriči,
ki jih trpljenje krotoviči,
in vendar jih nikoli ne uniči!
Nikoli in nikdar!
O, vem, težko je!
Toda ne bo me strlo, ker sem sam,
ker te ni več ob meni:
še više dvignil bom glavo,
še bolj mi v prsih bo zavrelo,
še bolj po žilah zakipelo!
In ker te ljubim,
prav zato sem stisnil pest še bolj krepko!

ZORA:
O, sin moj, zdaj več mi ni hudo,
ker vem, da novi svet,
ne bo več tako preklet!
Povrneš se in boš ves čisto moj!

JOŽE:
Da, mati! Tvoj!
(Oddaljena naraščajoča pesem.)
Hej, brigade, hitite, razpдите,
požigalce slovenskih domov!
Hej, mašince zagodi, naj odmeva povsodi
naš pozdrav iz svobodnih gozdov!
Mati, čuj!
Ko pomlad v deželi cvet razgrne,
ko prosta bosta rod in domovina,
takrat, o mati, sinko tvoj se vrne...
Če pa tedaj me več ne bo,
zravnaj ponosno, kot jaz zdaj, glavo!

ZORA:
Ponosna bom, čeprav bolesti polna!

JOŽE:
To so besede prave matere!
Novih moči so mi dale!
Zdaj boš spet ostala sama,
jaz pa dalje boj bom bil,
da dan svobode vsem se bo rodil.

(Tema. Sin izgine, modri reflektor osvetli celico. Mati leži na pogradu, v ozadju tiha pesem.)

Glej rodno zemljo, glej višave,
odete v razsvetljeni dan,
na grobu cvet nesmrtni slave
doslej na naših tleh neznan.

ZORA (se prebudi):
Sanjala sem...
Junak, ves mlad in lep...
ko sonce mu v obraz je posijalo,
sem ga spoznala...
moj sin, moj Jože stal je pred menoj!
Ah, pa je prihitel k meni,
in me objel je kot некоč...
Kako je lep ta moj fant,
tako močan, saj ga je sama moč...
Sanjala sem... a zdaj ga ni...

(Materin samogovor spremlja tiha pesem.)
Prečuden cvet je v grapi črni,
cvete iz globokih korenin.
Nad njim odmeva glas srebrni:
Premagal smrt je mlad trpin.
(Ko zavesa počasi pada, pesem močneje
narase in polagoma izgine.)

III. slika: Taborišče smrti

Nakazano taborišče. V ozadju se čuje
zuborenje vode. Na slami ležita mati in
hči. Modri reflektor osvetljuje sceno. —
Lektorja tiho spremlja pesem. (Bilečanka,
1. kitica.)

Daleč zdaj si domovina,
nas izgnali so,
kot da krivi smo zločina,
ker te ljubimo —
Čuje se odmev korakov
po kamenju hercegovskem.
He-ja-ho! He-ja-ho!

LEKTOR:
In zažvižgal je vlak!
Zamudna in trudna
se kljukasta kača ostudna
plazi v aprilsko noč...
Kam hitiš?
Kam vlečeš raztegnjeni tovor teles?
Kje oder postaviš za mrtvaški ples?
Kje žela aplavz boš sadistov?
Vagoni molče...
Vsi črni, pošastni drve
kot misel blodna v praznino...
O Mathausen, Dachau, Auschwitz!
Preklete tvorbe samega hudiča!

MARA (umirajoča, si želi vode):
Vode!... Vsaj kapljico vode...

LENKA (obtožujoče):
Voda teče mimo taborišča...
Posebno muko so si izmislili nemški fa-
šistični izmečki.
Pod smrtno kaznijo je prepovedano za-
jeti si vode.
Samo gledati jo smemo, a poleg umirati
od žeje...

MARA: Vode... vode, vode...

LENKA: Mati, tiše! Prišla bo Nemka.
(Tiho zaihti.) Proč solze! Pomagati ji mo-
ram! Ustnice ima vse razpokane od silne
žeje.

MARA: Otrok, samo malo vode! Zebe me, gorim od žeje ... dajte mi malo vode! (Se hoče dvigniti, a omahne.)

LENKA: Mati, potrpite! V reko grem po vode ... (Vstaja in omahuje.)

MARA (prestrašena): Ne, ne, ne ... Ubili te bodo! Ostani! Dajte mi vode, vode ... (Obe izmučeni utihneta. Začuje se 2. kitica pesmi »Bilečanka«.)

Vzeli materi so sina, ženi pa moža, lačna je doma družina, dosti je gorja.

Čuje se odmev korakov ...

LEKTOR: V nezavesti je mati umrla. Dobra smrt jo je iztrgala iz rok nečloveških rabljev. Ne bodo je več topli in lačne gonili na delo ... Ne, mi živimo! Proč drhal brez časti! O, proč morilci! Nemih žrtev krik vam kliče smrtonosni meč na glavo! K uporu vstaja narod mučenik! (Ko lektor govori, ga spremlja 5. kitica »Bilečanke« prav tiho.)

Ko brez pušk in bajonetov
prosta nam bo pot,
stopala bo naša četa
svobodi nasprot.
Čuje se odmev korakov ...
Zavesa počasi pada.

IV. slika: Taborni ogenj

Gozd. Večerni mrak. V ozadju le delno viden šotor. Malo više v ozadju stoji stražar. Partizan-harmonikar igra partizanske pesmi. Partizani sedita okrog ognja, si čistijo in urejajo orožje ter tiho pojo pesem »V nove zarje«.)

Mi gremo naprej kot silen vihar
v široka, svobodna obzorja,
tja preko gora in preko voda,
vse dalje do našega morja.

JELKA:
Ogenj gori ...
Ogenj mnogo pove,
nam dom predstavlja,
raztaja led in ogreje srce ...

VSI:
Ogenj gori ...
Okrog njega smo zbrani
ena družina,
veže nas radost in bolečina.
Mi smo partizani!

MIHA:
Ogenj gori ...
In kadar vzplamti,
odseva borbo in nove ljudi!

META:
O, domovina,
smo te li ljubili dovolj?
Kako bi te mogli ljubiti še bolj?
Saj tisočkrat mokri in lačni, prezebli,
braneč te, že vsak smo razor prehodili.

Zapoj mitraljez, grmite rafali!
Naj čuti sovražnik naš silni zalet,
Je kje še kak drobec slovenske prsti,
kjer naša še ni kanila kri?

VSI:
Iz teme trpljenja junaki so vstali,
sovragom smo strah in trepet.

MIHA: Sovražne ofenzive?

MILAN: Kakšne ofenzive?

JELKA: Naša vojska jih dan za nočjo
preganja in drobi.

META: Ves svet prisluškuje, nova Jugo-
slavija vstaja!

VSI:
Tu je Tito, naš vodja!
Pregnali smo temo, podrli pregrade,
v soncu korakajo naše armade!

STRAŽAR: Halo, fantje! Terenka prihaja.

JELKA: Nasproti ji grem.

LENKA: Zdravo, tovariši! (Vsi jo pri-
srčno pozdravljajo.)

MARTINA: Kje je Minka?

LENKA: Padla je kot žrtev švabobran-
ske zasede.

VSI (dvignejo pesti): Maščevali jo bomo!
JANEZ: In njena dva otroka?

LENKA: Mrtva ... pobita ...

VSI (ogorčeno): Prekleti! Še pijo nam
življenje in mladost.

MIHA (mračno): Ropajo, koljejo, žene
onečašajo, vasi požigajo in rušijo, prekleti
barbari!

JELKA (odločno): V trepetu in krvi se
ruši staro življenje.

VSI (mogočno):
Žrtve padajo,
novo življenje se kuje,
nov obraz,
izmit s krvjo junakov,
se oblikuje!

(Dani se. Oddaljeno močno streljanje, ki
se vedno bolj stopnjuje.)

STRAŽAR: Stoj! Kdo gre?

FRANCELJ: Kurir!

META: Čujte, naš kurir Francelj pri-
haja; po glasu ga poznam.

MILAN: Najbrž bomo udarili. He, kurir,
le k ognju, da se malo ogreješ!

FRANCELJ: Sem še preveč vroč. Fantje
naši so se udarili. Pripravite se na juriš!
(Vsi zgrabijo za orožje in zapojejo »Na
juriš«. Še vedno se čujejo močni rafali.)

Na juriš, na juriš, na juriš,
krik borcev vihra skozi hoste,
sovragove vrste so goste.
Udari, navali, usekaj, izpali!
Na juriš, o-hej, partizan,
pred tabo svobode je dan!

Zastor počasi pada.

V. slika: Pod svobodno lipo

V majski jutranji zori se koplje vas v ozadju. Spredaj travnata jasa z lipo na sredi. Oder je ves v cvetju in zastavah. Na klopi ob lipi sedi Zora. Lektorja spremlja primerna zmagujoča, vesela pesem (»Svobodna je naša domovina«).

LEKTOR:

Mesec maj! Svoboda!

Čakali smo jo kakor odrešenje, vsak dan teže, vsak dan nestrpnjeje.

Svoboda, svoboda!

To je toliko kakor sonce, naša zemlja, delo, borba in ljubezen do človeka.

Svoboda!

Svoboda je rojstvo novega človeka.

Spočeta je luč, hladna smrt spremlja pogreb slovenskega suženjstva, preko njegovega groba viharno od vsepovsod prihaja svoboda!

Fašizem, kača strupenega barbarstva, izgublja tla, se pogreza, a mučeniško ljudstvo vstaja in gre majski svobodi naproti. Porod našega novega človeka je bil težak in krvav.

ZORA (otožno zapoje »Materi padlega partizana«):

Takrat, ko si prvič ročice razpel, takrat sem v radosti plašno vztrepetala:

Samo, da mi ne bi, da ne bi umrl!

Takrat, ko na prsih si mojih še spal,

takrat sem ti v solzah nežno šepetala:

»Glej, kmalu iz tebe cel fant bo postal!«

Postal si tak fant, da bi gore premikal,

klicu svobode se nisi odmikal,

tako sem ti segla poslednjič v roko

in v meni je telo, da vrnil se bo.

Zdaj veter raznaša vse tvoje besede,

prisluhnem natanko in čujem glasove:

»Lepo je, veš, mama, lepo je živeti,

toda za kar sem umrl, bi želel še enkrat umreti.«

(Kot odmev njenih otožnih misli se v daljavi čuje odgovor: Lepo je, veš, mama, lepo je živeti...)

Na oder prihajajo skupine z zastavami in cvetjem ter vzklikajo:

Živela svoboda! Živele naše borke in borci! Naj živi naš voditelj maršal Tito!

(Med prihajanjem skupin igra orkester ali harmonikar partizanske koračnice. Zora opazuje to veselo vrvenje, a ko opazi Janeza v partizanski obleki, plane k njemu.)

ZORA: Janez, Janez, dragi Janez, moje srce je polno bolečin.

JANEZ: Mati, Jože je padel kot junak. Ne jočite, ponosni bodite na svojega sina!

ZORA: Janez, saj ne vem, srce je tako mehko, tako polno bolečin...

MARTINA: Mati, poglejte, koliko otrok čaka na vašo ljubezen.

ZORA: To so kovačevi otroci. Kje sta pa Neža in France?

JANEZ: Kovač je padel v borbi, Nežo so pa belogardisti ubili.

ZORA: Strašno! In jaz še žalujem? Sedaj me je sram, saj ste tudi vi moji otroci. (Ljubkuje otroke. Orkester ali harmonika zaigra Titovo kólo, a pionirji zaplešejo okrog lipe. Zora, Janez in kovačevi otroci stoje ob levi strani. Takoj, ko pionirji končajo kolo, zaplešejo dekleta in fantje poljubna kola ob spremljavi godbe. Med plesom še vedno prihajajo skupine in navdušeno vzklikajo. V tem stopijo v ospredje trije partizani z delavsko, slovensko in jugoslovansko zastavo, a eden izmed njih vzklikne:

Tovariši, fašizem je strt! Naša zemlja je svobodna!

(Vsi zapoje ob spremljavi godbe Pahorjevo »Koračnico«.)

Zapoj zdaj srce partizansko nam pesem, ki v tebi doni, prežene temo naj tiransko, razvname junaške moči.

Vsa zemlja bo z nami zapela, nasilje zgrmelo bo v prah, povsod bo le pesem vesela kot veter pomladni v gorah.

Zastor počasi pada.

*

Igra »Iz trpljenja v svobodo« je nastala iz potrebe za praznovanje naših praznikov. Vsaka slika se lahko samostojno uporabi za razne proslave, n. pr. za 22. julij »Upor«, za Dan ljudske armade »Taborni ogenj«, za praznik žena »V ječi« ali »Taborišče smrti« in za praznik osvoboditve »Pod svobodno lipo«.

Igra je bila prvič igrana 8. marca 1947 v Novem mestu. Za 22. julij leta 1952 jo je uprizorila mladinska delovna brigada tudi v Novem mestu. Igrali so jo še v Trebnjem, Šentjerneju, Dobrniču, v črnomaljskem okraju itd.

V igro so vnešeni odlomki del naših partizanskih pisateljev in pesnikov.

Glasbeno spremljavo lahko izvajajo vse vrste zborov ob spremljavi raznih instrumentov ali orkester. Kjer pa tudi te možnosti ni, naj dober deklamator občuteno deklamira besedilo pesmi.

Pri izboru pesmi sta sodelovala Jelka Kastelic in Slavko Strajnar. Glasbeno prilogo je uredil Slavko Strajnar, ki je priredil tudi glasbo za orkester; note si lahko sposodite pri OO Ljudske prosvete Novo mesto.

V naši »Dolenjski prosveti« bomo prinašali tudi gradivo za razne proslave. To je tak prvi pripomoček, sprejmite ga z dobro voljo!

K. S.

PADLI KULTURNO-PROSVETNI DELAVCI

DUŠAN JEREB — NARODNI HEROJ

Dušan Jereb

Padli partizan Dušan Jereb-Štefan, katerega ime nosi novomeško sindikalno kulturno-umetniško društvo, je bil odlikovan z redom narodnega heroja.

Ker so o pomenu in delu Dušana Jereba poročali republiški in lokalni časopisi, naj v našem glasilu omenim le nekaj iz njegovega življenja, kar bo še bolj osvetlilo njegov plemeniti lik.

Pokojni Dušan Jereb je bil velik bibliofil, toda ne bibliofil v navadnem pomenu besede, ampak tak, da je skoraj vsako slovensko beletristično knjigo kupil in jo prebral, nato pa odnesel v novomeško bolnišnico in jo podaril prvemu bolniku z željo, da knjigo prebere in jo odda bolnikom naprej. Tako so njegove knjige krožile po obeh bolnišnicah. To je delal ves čas, kar je bil v Novem mestu. Večkrat je prišel v Javno knjižnico sokolskega društva ter me vprašal, katere knjige čitalci najraje bero. Take knjige je kupil ponovno ter jih odnesel v bolnišnico.

Poskusil je knjige darovati tudi v novomeško jetnišnico, a ni uspel, ker knjig niso hoteli sprejeti. Ponovno je poskusil, ko je bil zaprt v Novem mestu Jože Slak, sedaj narodni heroj, a tudi ni uspel.

Čeprav ni sam nikdar občutil pomanjkanja in družbenega zatiranja, ker je izhajal iz dobro situirane meščanske družine, je kot veterinar spoznal vse socialne krivice in se zato iz prepričanja pridružil Komunistični partiji Slovenije. Ob izbruhu vojne je ostal zvest svojim načelom in začel organizirati borbo proti okupatorju,

dokler ni žrtvoval svoje življenje, da je ohranil življenje svojim tovarišem.

Novo mesto je preimenovalo eno najlepših ulic po njem. Dolenjska prosveta pa naj se mu oddolži s temi skromnimi vrsticami, ki naj ga pokažejo kot človeka, ki je cenil knjigo in ljubil ljudi, ki so trpeli.

Bogo Komelj

ZORA KATJA RUPENA

Rupena Zora-Katja.

Zora Katja Rupena, rojena 22. januarja 1920 v Mirni peči, je dovršila nižjo gimnazijo v Novem mestu, višjo gospodinjstvo šolo pa v Srbiji.

Že v mladosti je spoznala težko življenje delavca. Kot sedemnajstletno dekle je bila resna, globoko čuteča in zavedna.

V Slovenskih goricah, kjer je poučevala, jo je zalotila okupacija. Leta 1941 je delala v ilegali, junija 1942 pa je odšla v partizane, kjer je delala kot terenka in obveščevalka. Leta 1943 je bila poslana na Primorsko, kjer je doživela propad italijanske vojske. Leta 1944 je bila poslana v Titov glavni stan ter doživela napad nemških padalcev na Drvar. V groznih težavah se je vrnila v Belo Krajino. V Semiču je bila sekretarka SKOJ, potem pa je bila poslana na Štajersko kot sekretarka pokrajinskega komiteja. Zelo se je veselila svobode, toda ni je dočakala. Padla je 22. februarja 1945 pri Sv. Tomažu pri Ormožu.

Sedaj počiva na pokopališču v Mirni peči. Ostala nam bo svetel vzgled prosvetne delavke, ki se je vztrajno in odločno borila za boljše življenje delovnih ljudi.

Slava njenemu spominu!

Adalbert Božič

Gledališke predstave v Novem mestu od leta 1897 - 1904 in „Dramatično društvo diletantantov“

Ko je prof. Ivan Vrhovec, ki je postavil temelje novomeškemu diletantskemu gledališču, odšel iz Novega mesta, je prirejanje iger v Narodni čitalnici sicer ponehalo, toda njegovo seme se je razraslo po drugih odrih. Zelja po uprizorjanju gledaliških predstav je bila tolikšna, da jih Novomeščani niso mogli več pogrešati.

Narodna čitalnica je leta 1897 dala: Popolna žena, Novo leto; leta 1898: Veharjevo letovišče, Na kosilu bom pri svoji materi, Svoje glavneži in Lokavi snubač; leta 1899: Pokojni moj, Lowoodska sirota, Strup in Eno uro doktor. Leto 1900 je potekalo v ugibanju ali bi igrali Jakoba Rudo ali morda Aškerčevi igri Red sv. Jurija in Tujka, odločili pa so se za Težke ribe. Red sv. Jurija in Tujka sta prišli na oder 11. I. 1901. Toda Čitalnica je začela dajati prednost veselicam in končno so igrali le še manjše igre, dokler niso tudi teh nadomestili šaljivi prizori v tako imenovanih domačih večerih, ki jih je začel uvajati po češkem vzoru Bohuslav Skalický. Ti šaljivi prizori pa so zabavali le »boljšo« družbo, ker je bila njih vsebina večji del le norčevanje iz delovnih ljudi. Nekaj let je bila glavna atrakcija Narodne čitalnice maškarada in celo Vodnikova svečanost se ji je morala večkrat umakniti, da ne bi delala konkurence. V letu 1901 je Čitalnica uprizorila še Gluh mora biti, 1. 1902 se je veselčni odsek le še trudil, da bi uprizoril kako igro, a ni mogel uspeti, v letu 1903 in 1904 pa ni dala Čitalnica nobene igre več.

Bolj agilni so bili novomeški obrtniki, včlanjeni v Društvo rokodelskih pomočnikov, ki so imeli svoj dom in majhen oder. Prirejali so razne krajše igre, večinoma burke in se vadili v igranju. Posebno popularen igralec je bil pokojni Leopold Cigler. Leta 1897 so igrali: Sveti trije kralji, Smolo ima, Doktor Čuden in njegov sluga; leta 1899: Sveti trije kralji, Čevljar, Zamujeni vlak; leta 1900: Pravica se je izkazala, Sveti trije kralji; leta 1901: Mlini pod zemljo, Izgubljene suknje, Kmet-kralj Herod. Leta 1902 so uprizorili: V božični noči, Vedeževalka, Doktor Vsezal in njegov sluga Stipko Tiček; leta 1903: Sveti trije kralji, Novi župan Sinjegrajski, Sanje, Čevljar; leta 1904: Sv. večer v podstrešnici, Simplacij Zolna, Priložnost tatu stori in Cigan čarovnik. Te predstave so bile vedno zelo obiskane in verjetno jih je bilo še več, a ni možno ugotoviti, ker ni ohranjen društveni arhiv. Če pomislimo, da so bili igralci le preprosti obrtniki in če primer-

jamo njihovo dejavnost s čitalniško, jim moramo priznati velik uspeh, zlasti še, ker so imeli poleg gledališkega odseka še pevski in tamburaški zbor.

Z igrami se je priložnostno bavil tudi Dolenjski Sokol, leta 1897 je uprizoril Brančanca, leta 1902 Rokovnjače, leta 1903 Divjega lovca in Desetega brata. Kako predstavo so dali še gimnazijci (leta 1903 Nihilist) in novomeški akademiki. L. 1904 je uprizorila Ženska podružnica družbe sv. Cirila in Metoda opereto Pri Belem konjičku, pri kateri je sodeloval ljubljanski igralec Verovšek. Opereto so večkrat ponovili. Z igranjem so se bavili tudi novomeški napredni obrtniki, ki niso bili včlanjeni v Društvo rokodelskih pomočnikov. L. 1904 so igrali v gostilni »Pri slonu« (sedaj Per) Izlet pod Triglav.

Najbolj aktivno kulturno društvo Novega mesta pa je bilo brez dvoma Dolenjsko pevsko društvo, ki je priredilo številne kvalitetne koncerte in tako dvignilo kulturni nivo Novega mesta.

Narodna čitalnica je v tistih letih družila predvsem tako imenovano »boljšo« družbo. Nekateri Novomeščani si sploh niso upali prihajati na čitalnične prireditve, ker so se bali preziranja, če že ne kaj hujšega. Splošno mnenje v Novem mestu je bilo, da je Čitalnica »frakariska« in v tem je tudi iskati vzroka njenega pešanja. Iz zapisnika je razvidno, da udom ni bilo po volji, da bere časnike in časopise v bralni sobi čitalnični sluga in zato so mu prepovedali zadrževati se v bralni sobi, če nima posebnega opravila. Pri maškaradah so se morale maske razkriti dežurnemu odborniku, preden jim je bil dovoljen vstop v dvorano. Dogodilo se je tudi, da so neko osebo »nižjega« stanu odstranili iz dvorane. Vse te nezdrave prilike so dobile svoj odmev tudi v časnikih. Seveda je moral odbor in občni zbor na to reagirati. Toda zaključek seje je bil še vedno: »...isto tako je treba tudi nekaj ukreniti proti tem, da ne bi natakariče, kakor se je to zadnjič dogodilo, v dvorani čitalnice plesale.« Vendar ne smemo misliti, da so bili vsi člani Čitalnice istega mnenja, zakaj v zapisniku sledi dalje: »Vsled tega postane debata še bolj živahna, čujejo se različna mnenja, nekateri so za to, da se mora nekaj storiti, da se v okoliščinah silnemu nemškutarjenju v dvorani čitalnice, drugi se zopet pritožujejo zoper prezirljivo in ošabno postopanje teh takozvanih frakarjev.« Kljub dobri volji nekaterih se razmere v Čitalnici niso zboljš-

šale in šele po zaslugi strankarske nestrpnosti, ko je šlo za vsakega pristaša, je postala »boljša« družba bolj dostopna za »nižje« sloje.

Pod takimi pogoji res ni mogla Čitalnica cveteti. Najbolj so bili prizadeti nižji uradniki, ki so jih v Čitalnici prezirljivo gledali, dočim je vsaj del obrtnikov družilo stanovsko društvo.

Te razmere so rodile »Dramatično društvo diletantov« v Novem mestu. Člane je družila ljubezen do igranja. Ker pa jim je bil čitalniški oder ali zaprt ali pa predrag, so svoje predstave prirejali po novomeških gostilnah. Ljubitelji iger so se začeli zbirati že leta 1897. To je bila družba študentov, nižjih uradnikov in tudi obrtniki so bili poleg. Svojo sobo so imeli v Gromovi hiši v Vrhovčevi ulici (takrat Dolga ulica). Družba je štela okrog 20 igralcev, med drugimi so bili: Predalič (davčni uradnik), Pleničar (oficial), Lavtar (osmošolec), Božidar Binter (davčni praktikant), Fran Štukelj (občinski tajnik), Grajland (učitelj), Rems, Zupančič, Knoll, Adolf Grom (sodnijski uradniki), pl. Čaič (mag. pharm.) in drugi. Imeli so svoj pevski zbor in tamburaški odsek. Večkrat so kolektivno nastopili pod imenom Dolenjskega Sokola (n. pr. z igro Rokovnjači) in sodelovali pri predstavah ali drugih akademijah. Društvo je prirejalo razen iger tudi zabavne večere. Kupletji so bili vsi originalni, prav tako tudi godba. V kupletih so kritizirali delo občinskega odbora in novomeške razmere (nov vodovod, most itd.). Najbolj agilni je bil Rems, ki je sestavil največ kupletov in tudi Adolf Grom je marsikakega zložil. Vrstni red uprizoritev je težko rekonstruirati, ker ni ohranjenih virov. Omenil bi le duet Gorenjc in Dolenjc, kuplet Turner, zbadljivka na nemškutarje in prav taka zbadljivka in tudi kuplet Turnerka v Ljubljani; kupleta o novomeških razmerah sta Nekdaj in sedaj ter Adler. Povprečno so dali po pet iger na leto. Igre so prepisovali sami, po potrebi so jih prevajali iz nemščine in marsikateri prizorček so sami sestavili. Izmed iger, ki so ohranjene, se da ugotoviti, da so igrali: Vojaški nabor v Zakotnici (Poslovenil Anton Levec, igrana 29. 2. 1903 tudi pod imenom Dolenjskega Sokola), Luna ga trka (On je mesečen), Srečno novo leto (igrali 18. 12. 1900 v gostilni »Pri dolenjski železnici«), Roža med rožami, Krivoprisežnik, Divji lovec, Brat in Brat Martin. V arhivu je ohranjena tudi igrice Življenje Dolfija in Mire, ni pa možno ugotoviti, če je bila igrana, ker pri osebah niso napisani igralci. Vse prireditve so igrali ali v Jakčevi gostilni na Bregu (Murn) ali pa v gostilni »Pri dolenjski železnici« (Novak). Vprašanje je, kako so

zmogli igrati v majhnih gostilniških prostorih večje komade. Poleg gornjih prireditev so priredili 11. marca 1899 v Jakčevi gostilni na Bregu prireditev v korist Prešernovemu spomeniku z naslednjim sporedom:

1. Prolog.
2. Strup. Veseloigra v 1. dejanju.
3. Odlomek iz opere Čarostrelec.
4. Sam. Kuplet iz XIX. stoletja.
5. Tajnostni odmevi iz sinagoge. Izvaja nadzornik Cepodlak.
6. Sladki spomin iz sedanjih in prešlih dni.
7. Tugujoče srce ob gomili boljše polovice.
8. Ostavljen pevec. Živa slika iz prve polovice XVI. stol.

Za vse prireditve so pobirali minimalno vstopnino, katero so porabili za kritje stroškov.

Ta družba pa ni imela pisanih pravil. Ko je postala že dovolj znana in ko si je pridobila že precej skušenj, so člani sklenili, da svoje društvo registrirajo. V ta namen so imeli več sestankov: prvi je bil 1., drugi pa 2. marca 1903. Zbrali so pripravljalni odbor, kateremu je predsedoval Adolf Grom, ki je tudi sestavil vabilo za sestanek 4. marca 1903. Vabilo je ohranjeno v konceptu in se glasi:

»Nam iskrenim rodoljubom rodila se je misel, da ustanovimo 'Dramatično društvo diletantov' z nalogo razširjanja slovanskih iger, slovanskih pesmi, gojenje plesa in zbujanje narodne zavesti ne samo v sredini, temveč po vsej Dolenjski. Odbor bo svojo stavljenjo nalogo izpolnjeval po svoji moči v procvit društva in slovenskega naroda, saj se javlja pri vseh Slovencih splošno zanimanje za slovenske narodne pesmi. Razpolaga pa tudi z igralci in igralkami iz vseh slojev. Da ne bo društvo zaradi gmotnih oziror slabše izhajalo, je treba, da vsak, kdor le goji slovensko čustvo v sreč, pristopi k našemu novoustanovljenemu 'Dramatičnemu društvu diletantov' in naj bo svest, da dobi pri nas najboljšo mesto brez preziranja. Ljub nam je tudi pošten rokodelcec. Upamo, da dosežemo kmalu trajno edinost.

Na vsak način bo 'Dramatično društvo diletantov' pri vsaki priliki vzdrževalo geslo 'Svoji k svojim', kar naj naša igra in pesem budi in radosti vse rojake brez razločka. Naše cenjene somišljenike prosimo, da nam javijo, v slučaju, da pristopijo k društvu.

Mesečni donesek znaša za rodbino 1 K, za osebo 40 v. Člani imajo pravico udeleževati se vseh gledaliških predstav samo za polovično vstopnino.

Opozarjamo Vas dragi somišljeniki, da ima društvo namen vsestransko gojiti in pospeševati slovansko dramatiko in zato se uprizori že drugi mesec velika igra.

Poučevali se bodo g. člani obojega spola v plesu, in sicer vsak torek zvečer ob 1/8. uri.

Se enkrat toplo prosimo, da nas podpirate po-žrtvovalno pri našem delu ter Vas narodnjak (narodnjakinja) prosimo, ki še niste v našem krogu, da postanete naš družtenik ter nam po svojih močeh pomorete razširjevati slovansko dramatiko, katera mora biti vsakemu, kateri se čuti le količ- kaj narodnjaka, draga in ljuba.

S pozdravom in željo, da Vas kmalu vidimo v našem društvu.

Odbor Dramatičnega društva diletantov.

4. marca 1903 je bil v stanovanju Leopolda Štuklja v Kandiji št. 9 sestanek z namenom, da se ustanovi »Dramatično društvo diletantov« v Novem mestu. Izvoljen je bil s tajnim glasovanjem sledeči odbor:

Adolf Grom, predsednik,
Leopold Štukelj, podpredsednik,
Leo Ozimič, tajnik,
Ivan Zupančič, blagajnik,
Rudolf Knoll, garderobier,
Ludvik Kalčič, odbornik.

Odbor je takoj začel z delom in sestavil pravila, v katerih je bilo predvideno, da bo društvo prirejalo gledališke predstave, gojilo petje in ples in delalo izlete in zabavne večere. Društvo naj bi tudi imelo lastno godbo in pevski zbor. Predvideni so bili redni, podporni in častni člani. Ostali del pravil pa je namenjen poslovanju društva, delu odbornikov, občnemu zboru in razpustu društva. (Pravila so ohranjena v arhivu Študijske knjižnice Mirana Jarca.)

C. kr. deželno predsedstvo v Ljubljani je dne 12. marca 1903 pod št. 960 Pr. vrnilo pravila potom Okrajnega glavarstva v Novem mestu pripravljalnemu odboru. Treba bi jih bilo izpopolniti z odločbo, kdo sprejme prve člane v slučaju, če bo društvo dovoljeno, kdo društvo na zunaj zastopa in opozorjeno je bilo na nasprotje med §§ 4 in 7 glede izključitve članov.

Sedaj, ko je šlo zares, je pripravljalni odbor šele spoznal, kako velike naloge in dolžnosti si nalaga ter da ima nastajajoče društvo iste namene kot Narodna čitalnica. Z ustanovitvijo novega društva bi nastal prepad med Narodno čitalnico in »Dramatičnim društvom diletantov«. Dasi ravno je društvo obstajalo že pet let in priredilo vsako leto najmanj pet večjih iger, poleg skoraj tedenskih prireditev (petje, kupleti, šaljivi prizori) in izletov, ni prišlo med čitalnico in društvom do večjih sporov. Pripravljalni odbor se je obotavljal in odlašal s popravkom pravil, istočasno pa je Narodna čitalnica svojim

članom obljubljala, da bo obnovila prirejanje gledaliških predstav. To bi pripravljalnemu odboru celo prijalo, da bi na lep način prenehal s pripravljanjem društva. Toda z obljubami Čitalnice ni bilo nič. Čitalnica je pešala in izgubljala na svojem pomenu in tudi ugledu. Dolenjski Sokol in Dolenjsko pevsko društvo sta prevzemala funkcije Narodne čitalnice in pomen Narodne čitalnice je bil kmalu samo v tem, da je kot hišni lastnik izposojala svoje prostore drugim društvom. V letu 1907 je pomen Čitalnice narasel z ustanovitvijo javne knjižnice, a kljub temu je Čitalnica polagoma umirala.

Nekaterim članom »Dramatičnega društva diletantov« se je zdelo najprimerneje, da ne bi ustanovili društva, ampak da bi nadaljevali z delom tako, kakor so do sedaj vseh pet let. Ker pa je bila večina kolektiva včlanjena v Dolenjskem Sokolu, so sklenili, da bodo kot dramski odsek Sokola prirejali igre. Tako se je tudi zgodilo in po petih letih plodonosnega dela je kolektiv nadaljeval svoje delo pri Dolenjskem Sokolu.

Dramatično društvo diletantskih igralcev je v času svojega obstoja od leta 1897 odigralo veliko vlogo s svojimi predstavami in izleti. Predstave sicer niso bile vedno kvalitetne, ker tudi niso mogle biti, če pomislimo, pod takšnimi pogoji so bile dane, vendar pa so bile zelo popularne in pomembne, ker so pomagale k demokratizaciji novomeškega družabnega in kulturnega življenja. Če bi bila v tistih letih Čitalnica demokratična in tudi bolj narodna, bi v njenih prostorih vsi novomeški napredni igralski talenti posredovali Novemu mestu in okolici kvalitetne gledališke predstave in Novo mesto bi ohranilo v gledaliških predstavah tako visok nivo, kot ga je imelo v času Ivana Vrhovca.

Literatura: Adolf Grom, ustni vir. — Osebni arhiv Adolfa Groma (sedaj v Študijski knjižnici Mirana Jarca. — Zapiski Narodne čitalnice 1897—1904. — Dolenjske novice 1897—1904.

Bogo Komelj

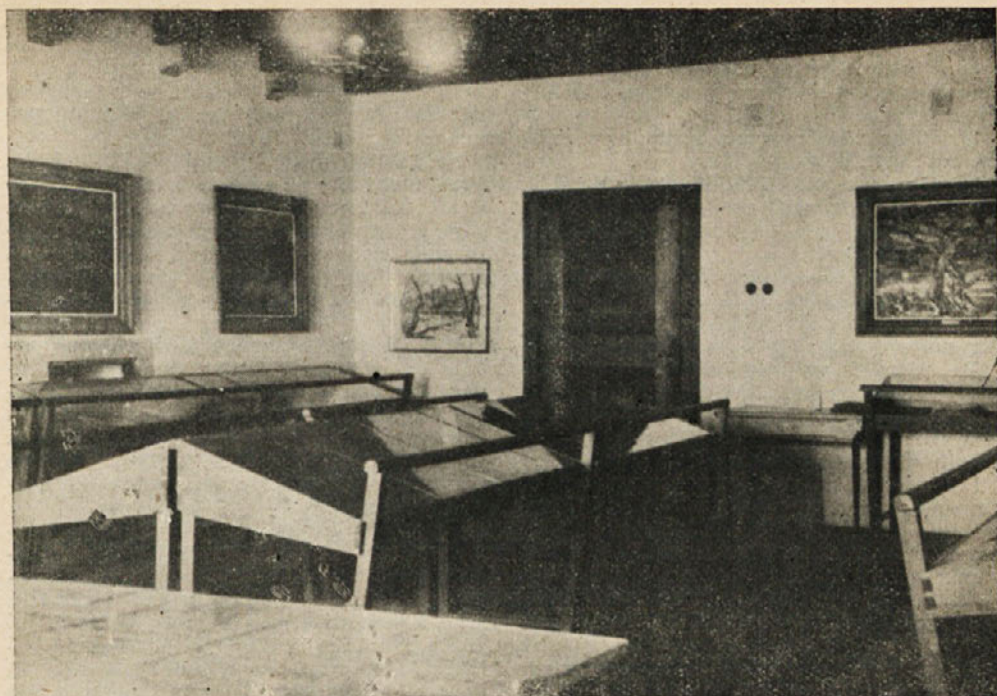
NOVOMEŠKI

dijaški rokopisni listi

V Prešernovem tednu v februarju 1953 je priredila Študijska knjižnica Mirana Jarca razstavo novomeških dijaških rokopisnih listov. Ker je razstava vzbudila veliko zanimanje, priobčujemo članek, sestavljen iz gradiva za omenjeno razstavo.

Iz slovenske literarne zgodovine je znano, da so imeli literarni krožki in njih glasila — dijaški listi zelo velik pomen za razvoj slovenske literature, in to ne samo

»Vajevci« ali obe Kettejevi Zadrugi, ampak tudi drugi. Vrsta dijaških rokopisnih listov, od mariborske Sprotuletne vijolice do današnjih dijaških rokopisnih in tiskanih glasil, je tako dolga in pestra, da bi jo bilo le težko natančno določiti, ker so dijaški listi izhajali po vseh gimnazijah in drugih šolah od Trsta, Gorice, Celovca do ostalih mest v notranjosti slovenskega ozemlja.

Pogled na razstavo dijaških listov. Križatija, februar 1933. (Iz arhiva SK Mirana Jarca.)

Dasiravno je zaznati dijaške rokopisne liste na novomeški gimnaziji dokaj pozno v primeri z dijaškimi listi po drugih gimnazijah in šolah (n. pr. Trst: Zora Jadranska, Gorica: Sloga, Celovec: Venec, Maribor: Lipica, Ljubljana: Kres, Sršen itd., itd.), niso novomeški med zadnjimi; nekateri so celo povezani z blestečimi imeni slovenske literature.

Iz zbranega gradiva sledi pregled novomeških dijaških listov oziroma literarnih krožkov:

1. Zora. 1871/72. (Iz beležnice v zapuščini dr. Alojza Turka.)
2. Brstje. (Mrtva straža, III. 2., str. 6—7.)
3. Na prelji. 1890. (Župančičev zbornik, str. 107.)
4. Obad. 1891. (Ohranjen v prepisu v arhivu SK Mirana Jarca.)
5. Zapisnik Kettejeve novomeške »Zadruga«, 1896/97. (Hrani dr. R. Mole.)
6. Lampion. 1897. (Podatki A. Groma.)
7. Kettejeva »Zadruga«, ki jo je nadaljeval Milan Pugelj. (Odmevi I.)
8. Petelinček. 1909. (Arhiv SK Mirana Jarca.)
9. Trobenta iz gimnazije. 1910. (Arhiv SK Mirana Jarca.)
10. Raglja. 1910. (Gradivo dr. A. Turka v SK Mirana Jarca.)
11. Pikrohedis. 1910. (Gradivo dr. H. Turka v SK Mirana Jarca.)
12. Aurora. 1910. (Gradivo dr. A. Turka v SK Mirana Jarca.)
13. Izpod Gorjancev. 1910. (Cvelbar: zbrano delo. Pucljev izvod ohranjen v NUK v Ljubljani.)
14. Vesna. 1918—1936. Mentor 1937/38, str. 273 in podatki prof. J. Jarca.)
15. Album I. 1920/21. (Podatki prof. M. Mušiča in dr. Nika Berusa.)
16. Album II. (1920/21. (Podatki prof. M. Mušiča in dr. Nika Berusa.)
17. Hermes (?) na novomeški trgovski šoli. 1921. (Podatki K. Mahorčiča.)
18. Soča (?) glasilo primorskih dijakov na novomeški gimnaziji. 1921. (Podatki Karla Mahorčiča.)
19. Zarja. 1923—1924. (Arhiv SK Mirana Jarca.)
20. Krka. 1924. (Arhiv SK Mirana Jarca.)
21. Žarki. 1923/24. Smihel. (Razstava slovenskega nov. v Ljubljani, str. 107.)
22. Mlada misel. 1925. (Arhiv SK Mirana Jarca.)
22. Žarki. 1925—1927. (Arhiv SK Mirana Jarca.)
24. Brazda. 1926—1932. Grmska kmetijska šola. (Razstava slov. nov. v Ljubljani, str. 152.)

25. Almanah »Krka«, 1932. (Rokopisi v arhivu ŠK Mirana Jarca.)

26. Trdinov skavt. 1940. (Podatki dr. Boža Oblaka, ena številka v arhivu ŠK Mirana Jarca.)

27. Blisk. 1943/44. (Ena številka v arhivu ŠK Mirana Jarca.)

28. Pionirski glas. 1946/47. Osnovna šola. (Arhiv ŠK Mirana Jarca.)

29. Brstje. 1952/53. Gimnazija. (Arhiv ŠK Mirana Jarca.)

30. Album. 1953. Učiteljišče. (Last prof. Karla Bačerja.)

31. Glas mladih. 1953. Učiteljišče. (Arhiv učiteljišča.)

Ta pregled verjetno ni popoln in je možno, da so novomeški dijaki izdajali še kak drug list, zlasti pred letom 1871 in do leta 1890, a ni ohranjenih niti pisanih niti ustnih virov.

Po zapisku v Mrtvi straži so v Novem mestu dijaki od prve do tretje šole izdajali list Brstje, ki ga je urejal in pisal šestošolec Stupica. V list je pisal tudi Derganc, ki je pisal pesmi že v ljudski šoli. Derganc pa je skupno z Otonom Zupančičem in Ivanom Vavpotičem izdajal list Na prelji. Izšel je leta 1890.

Leta 1891 je izšel satirični list Obad, ki pa ni imel literarne ambicije in tudi ne literarne vrednosti. Izšla je samo ena številka, kar je razvidno iz podnaslova, kjer piše, da izhaja Obad vsako sredo po pustnem toroku. List je poln zbadljivk na račun Novomeščanov in takratne politike. Bil je litografiran.

Najpomembnejši literarni krožek je bila brez dvoma Kettejeva Zadruga. Dijaki so se sestajali na Kettejevem stanovanju in brali ter ocenjevali svoja dela. Med živimi »zadrujarji« sta še dr. Niko Zupanič in dr. Ivan Vasič. Kette je bil že v Ljubljani član Zadruga in je tudi izdajal list Klepetec, ki ga je sam ilustriral.

Ko je odšel Kette iz Novega mesta, je Zadrugo obnovil in vodil tretješolec Milan Pugelj. Zadruga se je prostovoljno razšla po dveh letih, ko je kazalo, da je izdana. Ponoven Pugljev poskus obnovitve ni uspel. O tej Zadrugi bi mogel kaj več napisati kak še živeči član Zadruga.

Novomeški gledališki diletanti, med katerimi so bili tudi dijaki, so leta 1897 in 1898 izdajali list Lampion razsvetli butice. Rokopisni list je obsegal eno polo in je bil včasih šapirografiran, včasih litografiran, dvakrat, ko ga ni bilo možno skrivaj razmnoževati na uradnem šapirografu okrognega sodišča, pa pisan. Izšlo je najmanj dvajset števil, ki so bile po krajcarju. List je urejal Božidar Binter. Časopis ni imel literarnih teženj in je bil izključno zabavno-satirične vsebine. Vseboval je predvsem pesmi, razne kuplete in igre,

katere so tudi uprizarjali po novomeških gostilnah. Svoj lokal so imeli v pritlični sobi Gromove hiše v Vrhovčevi ulici št. 5. Med še živimi sodrujniki je bil najbolj delaven Adolf Grom, nekdanj priznani pevec in igralec.

Po Lampionu je nastopil daljši odmor. Prvi znani list je šele iz leta 1909, ko so 9. III. četrtošolci izdali svojega Petelinčka. List je res četrtošolski in nima niti najmanjše vrednosti. Pisan je z roko na štirih straneh. Na vrednosti ni ničesar pridobil, ko so isti četrtošolci, ko so postali petošolci, leta 1910 izdali vsaj v dveh številkah Trobento iz gimnazije. V njej se pozna, da so takrat dijaki ali čitali detektivske romane ali pa se predajali petošolski ljubezni. Kdo je list pisal in urejal ni znano. Še živeči takratni dijaki se lista sploh ne spominjajo in je zato verjetno izhajal le v enem izvodu in zelo konspirativno.

Leto 1910 je zelo bogato na dijaških listih, saj so to leto izhajali Raglja, Pikrohedis, Aurora in Izpod Gorjancev. Pikrohedis je izšel 6. marca in je bil pisan z roko s svinčnikom in kopiran v šestih izvodih. Urednik in pisec je bil Cvelbar, sodrujniki pa Čampa, Bloudek, Stukelj in drugi. V novembru je izšla Raglja, ki jo je izdal Davorin Šimec. Aurora, ki sta jo ustanovila Čampa in Cvelbar, je izšla trikrat. Najbolj kvaliteten list v letu 1910 pa je bil Izpod Gorjancev. Po zapisku v zapuščini dr. A. Turka je razvidno, da je bil pobudnik za ta list on sam, urednik pa Zaren. Pisal in ilustriral pa je list Jože Cvelbar, ki je vanj tudi največ prispeval. Pri listu je sodeloval tudi Alojz Turk. Po obliki in opremi je to najlepši dijaški list novomeških dijakov, ki je dal pesnika Cvelbarja in Puclja.

Med vsemi dijaškimi listi je imela najdaljše življenje Vesna, ki je izhajala od leta 1918/19 do 1935. Izhajala ni redno, ampak v presledkih, včasih je bil interval dolg tudi več let. Vesno je ustanovil Janko Jarc. Prvi letniki so bili zelo pomembni, ker so vsebovali prepise še neobjavljenih Cvelbarjevih pesmi. Leta 1921/22 je izšlo šest števil. Med sodrujniki naj omenimo le Lojzeta Golobiča, Otona Berkopca, Jožeta Dularja in ilustratorja Jožeta Gorjupa.

Idealna novomeška mladina se je v splošnem zanosu in navdušenju po končani prvi svetovni vojni izživljala predvsem v raznih prireditvah. Najnaprednejši in najbolj ideálni dijaki pa so spomladi 1920. leta izdali zelo kvaliteten dijaški zbornik Album. Za tem Albumom je sledil še drugi zbornik Album. Enega je pisal in ilustriral Marjan Mušič, ki je bil zelo dober slikar in je imel izredno raz-

Novomeški dijaški rokopisni listi. (Iz arhiva SK Mirana Jarca.)

vit estetski čut, drugega pa vsestranski Zdenko Skalický, ki ni bil samo dober slikar in pesnik, pač pa se je znal uveljaviti tudi v glasbi in športu. Poleg njih so pri Albumu sodelovali še Niko Berus, Lojze Mušič in France Strajnar. Album je vseboval pesmi, prozo in ilustracije. Pisan je bil napredno, svobodomiselnost in zlasti ateistično, na kar so bili dijaki zelo ponosni. Kake določene politične smeri pa Album ni imel, ker so se dijaki izživljali predvsem v umetnosti. Žal, da ni ohranjen noben izvod, enega so uničili Nemci v Celju, ko so leta 1941 uničili knjižnico dr. Nika Berusa, drugi pa je mogoče ohranjen v zapuščini Riharda Jakopiča ali pa Mirana Jarca, toda to je malo verjetno, ker je bil najbrže tudi drugi Album v lasti dr. Nika Berusa in v tem primeru tudi uničen.

Takrat so izdajali primorski dijaki, ki so študirali na novomeški gimnaziji svoj list, ki se je imenoval najbrže Soča, trgovski dijaki pa so po vzoru mariborskega Hermesa izdajali tudi svoj list, ki se je najbrže tudi imenoval Hermes. Dejstvo je, da sta oba lista izhajala, ni pa možno z gotovostjo ugotoviti naslovov.

Med leti 1923 do 1927 so si sledili list za listom. Izmed teh je dosegla najvišjo kvaliteto Zarja, pri kateri so sodelovali

Fran Zwitter, Marjan Kozina, Ivan Gorkič in drugi. List je vseboval razne pesmi, povesti, dramske poskuse in literarne sestavke ter ilustracije Jožeta Gorjupa. Ferdo Delak je urejal dramski kotiček in manjkalo ni niti šahovskega kotička. List je bil šapirografiran in škoda je, da vedno bolj blede.

Istočasno so šmihelske dijakinje izdale svoj list Žarki v treh številkah, ki jih je uredila Gabriela Krallova.

Podmladek Rdečega križa na gimnaziji je imel kar več glasil: Krka, Mlada misel in Žarki. Prerano umrli slikar Joža Gorjup je ilustriral kar vse takratne liste. Najbolj pa je sodeloval pri Mladi misli, kamor je prispeval tudi prozo. Mlada misel je izdala v prilogi tri Gorjupove lesoreze.

Na pobudo prof. Jožeta Kovača se je 2. X. 1925 zbrala družbica mladih dijakov, ki so ustanovili literarni krožek, ki je izdajal glasilo Žarki. Krožkovo delo je bilo zelo plodovito, saj so imeli do 14. maja 1927 kar 20 sestankov. Pri listu so sodelovali Schweiger Jože, Kozina Vida, Berkopec Oto, Bunc Stanko, Golobič Rudolf itd., skupaj 10 dijakov. Krožek je bil organiziran po vzoru Kettejeve Zadruga in tudi ruščine so se nameravali učiti. Na se-

stankih so čitali svoja dela in jih ocenjevali. Sprejete pesmi in prozo so objavili v dveh številkah Zarkov. Nekatere pesmi so bile ponatisnjene v Mladiki in Našem glasu (Oton Berkopec, Stanko Bunc). Ko so nekateri dijaki odšli na univerzo, se je krožek razšel.

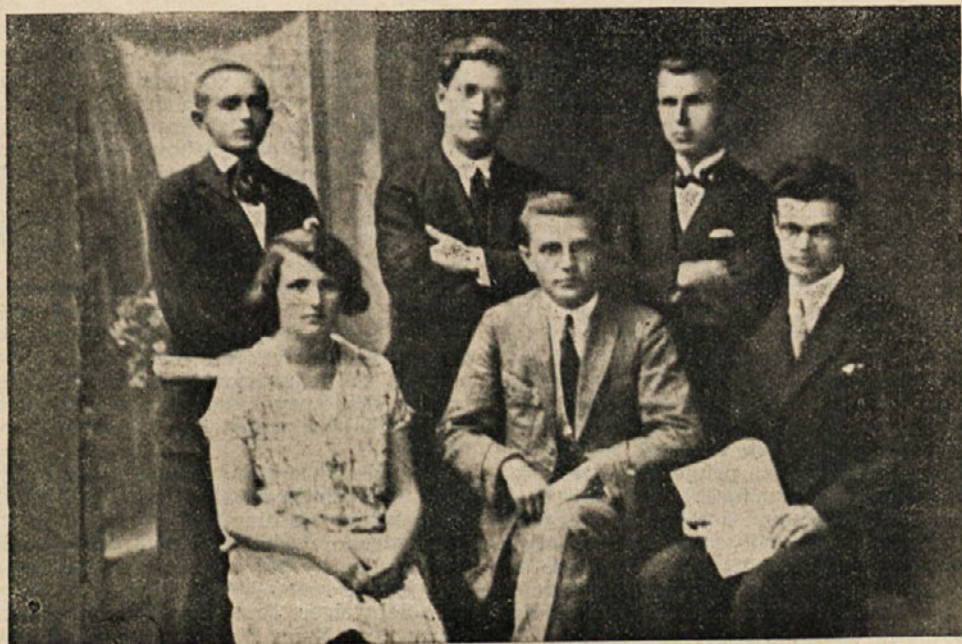
Sledil je trinajstletni molk, ki ga je prekinila od časa do časa kaka številka Vesne. Leta 1932 je dal dr. Alojz Turk pobudo, da bi dijaki izdali almanah Krka in so že zbrali vse gradivo, ilustriral pa bi ga Božidar Jakac. Zakaj poskus ni uspel, ni znano. Bilo je tudi med dijaki še več poskusov, da bi se obnovila tradicija izdavanja listov, pa vedno zaman. Dijaki so bili bolj zaposleni v ostri politični borbi, ki se je zaradi nekaterih prenapetežev zanesla tudi v gimnazijo. Dijaki so bili ostro ločeni v dva politična tabora in politična borba je bila na ostrini, kar se je izražalo zlasti v dijaških društvih: katoliški Vesni z Marijino družbo in Katoliško akcijo ter napredni Prosveti. Tudi nevtralna društva kot Ferijalni savez, Jadranska straža, Rdeči križ niso dijakov družila, pač pa se je v njih vodila ostra borba za vpliv v nevtralnih društvih. Zaradi takih prilik niso bila ugodna tla za izdajanje listov. Ko je bila v teh borbah izločena grupa Narodne odbrane, se je začela končno uveljavljati tretja grupa — skojevcev, ki je najprej

prevzela vodstvo v Prosveti, nato v vseh nevtralnih organizacijah in je začela pronicati celo v katoliške organizacije. Ta nova grupa s svojim programom in določenim ciljem je organizirala ilegalne krožke in se je bavila tudi s pisanjem in tiskanjem, toda ne dijaških listov, pač pa ilegalnih letakov.

Nov dijaški list je prineslo šele leto 1940., imenoval se je Trdinov skavt, ki pa je bil izrazito strokovnega pomena kot glasilo Trdinovega stega skavtov. Izhajal je od oktobra 1940 do izbruha vojne. Razmnožen je bil na šapirografu in so danes nekatere številke že nečitljive. Čeprav je list izhajal v sto izvodih, je znan le en komplet, ki ga hrani njegov urednik dr. Božo Oblak. Izšlo je sedem številčk na 34 straneh. List je zalagal BISTENO (Biblioteka stega Novo mesto).

Izdajanje dijaškega lista Trdinov skavt je prekinila okupacija. Mladina je bila zaposlena z drugimi problemi: vsak napreden dijak je po svojih močeh sodeloval v narodnoosvobodilni borbi. Toda manjšina je leta 1944 začela izdajati dijaški list Blisk, ki je bil usmerjen izrazito proti NOB. Znana je le ena številka.

Po osvoboditvi je nastala poplava raznih Sten-časov, ki so nadomestovali dijaške liste. Kljub obilici tega materiala ni znan noben primerek na novomeških šolah. Prvi

Literarni krožek, ki je izdajal »Zarke«. Na sliki so od leve proti desni: v sprednji vrsti sedé: Vida Berkopec-Kozina, prof. Jože Kovač, Stanko Bunc; zadaj stoje: Jože Berkopec, Jože Schweiger, Oton Berkopec. (Foto »Guido«, Kandija, slika last prof. Marije Kovačeve.)

poskus takega lista med tukajšnjimi dija-ki je bil po osvoboditvi na osnovni šoli. V šolskem letu 1946/47 je izšla številka Pionirskega glasu, sestavke so prispevali učenci, list pa so napisali učitelji. Na šolah je bilo sicer več literarnih krožkov, ki pa niso niti vodili zapisnika niti izdajali lista. Šele v decembru 1952 je izšla na gimnaziji prva številka Brstja, v kateri je osem pesmi in trije sestavki v prozi. Odgovorni urednik je France Novak. Ta številka zelo zaostaja po vsebini in obliki za prejšnjimi dijaškimi listi. Druga številka Brstja, ki je izšla maja 1953, je v notranji opremi boljša od prve, ker je bolj čitljiva, medtem ko je ovitek slabši. V prvi številki so nastopali dijak s psevdonimi, v drugi pa so se predstavili s pravimi imeni. V številki je osem pesmi in dva sestavka v prozi. — Po obliki in opremi sta boljša dijaška

lista literarnega krožka na učiteljski. V letu 1952 je krožek štel sedem dijakov, ni pa izdajal glasila. Krožek je vodil profesor Karel Bačer, zato so dijaki sami sestavili Album in vanj vpisali svoje proizvode, ki so jih čitali na krožkovih sestankih in Album posvetili in podarili svojemu mentorju. Ta Album bi lahko štel za dijaški list. Krožek je v letu 1953 narasel na 18 članov in za 1. maj 1953 so dijaki izdali zbornik Glas mladih. Pisan je z roko in ilustriran. Zbornik vsebuje 41 strani, polovica prispevkov je pesmi, polovica pa proza. Nekateri prispevki so bili objavljeni že v Albumu. Razviden je napredek v prispevkih, ilustracije pa so boljše v Albumu. Z obema literarnima krožkoma na novomeških šolah se nadaljuje bogata tradicija novomeških dijaških listov.

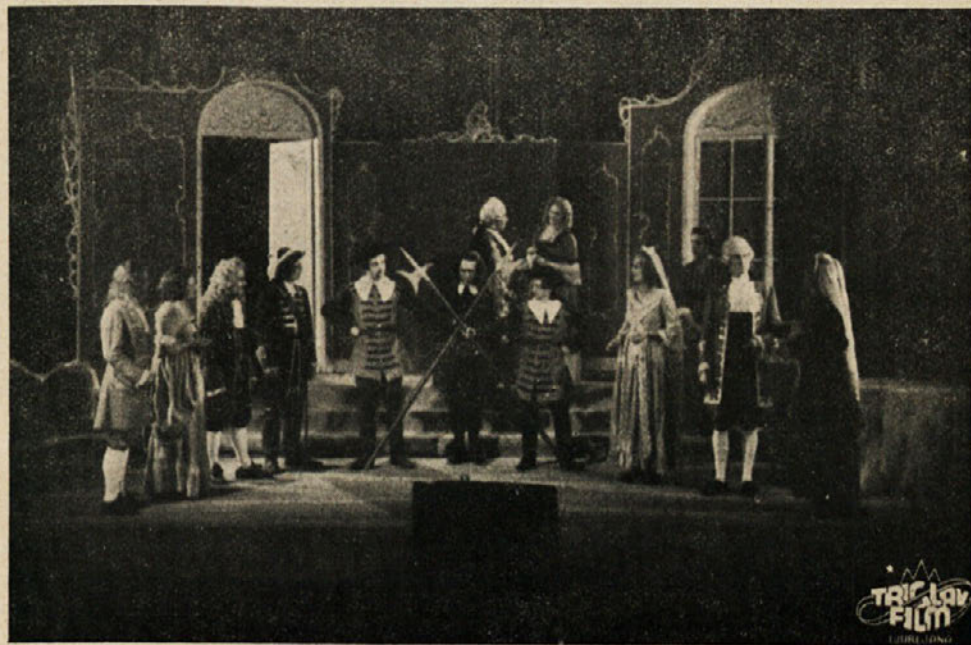
Bogo Komelj.

Prerez skozi gledališko dejavnost

Sedaj, ko pričenjamo delati programe za bodočo gledališko sezono, je prav, da si nekoliko ogledamo, kako in kaj smo delali v pretekli sezoni.

Podatke sem vzel iz statistike za sezono 1952/53, ki pa je seveda zelo pomanjkljiva, ker se vsako društvo oziroma gledališki

aktiv ne javlja na Okrajnem odboru ljudske prosvete, kjer bi se o marsičem pogovorili. Posebno so v tem pogledu nezainteresirani mladinski gledališki aktiv in gasilske čete, ki kar vrat na nos izberejo igro in jo igrajo, kakor se jim pač zljubi. Vsekakor je hvale vredno, da se

Molière: Tartuffe

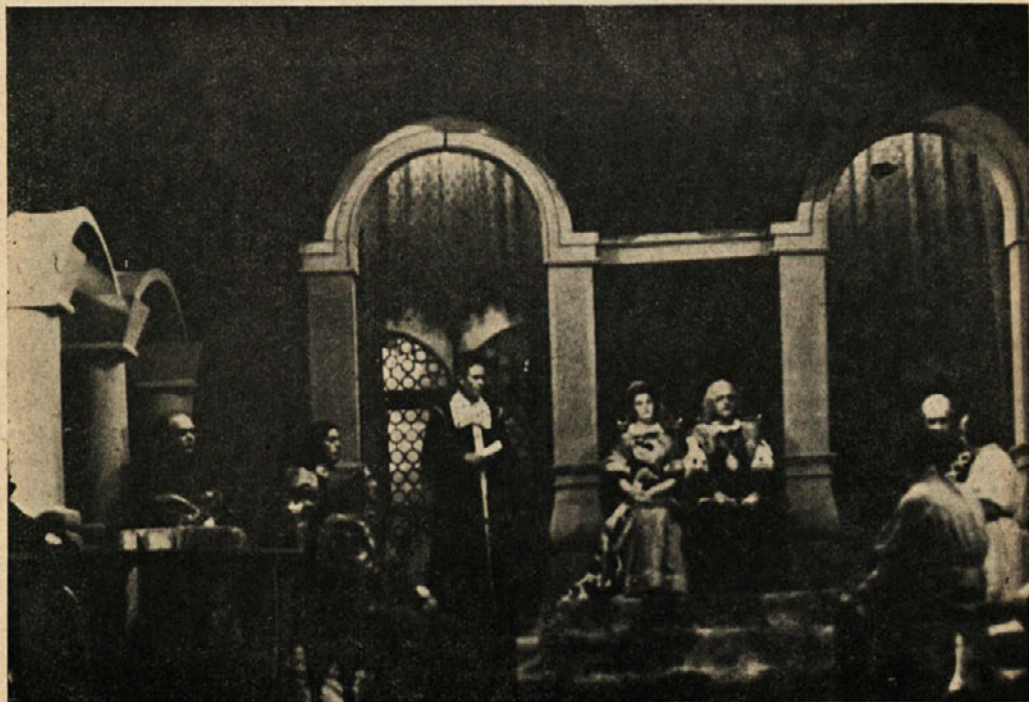
prav ti zanimajo za uprizarjanje iger. Vendar pa bi morali prav ti, ki delajo na najbolj nezorani njivi, zelo paziti, kaj in kako igrajo. Poudariti moram, da je bolje nič igrati, kakor pa igrati kako neumno, brezvsebno, žaljivo ali celo spolzko igro, kot n. pr. Krišpin in Fridolin, Zakonci stavkajo, Tri sestre, Vaška Venera, Teta na konju itd. To poudarjam posebno zato, ker je nešteto vasi, ki igrajo v letu samo po eno predstavo ali celo na več let in še takrat slabo, da ljudje nimajo od predstave prav ničesar drugega kot eno uro in pol ali dve uri nesmiselnega smejanja, največkrat na račun delovnega človeka.

Ne mislim vas dolgočasiti z brezsmiselno statistiko, navajal jo bom samo zato, da bomo lahko na podlagi te ugotovili nesmiselnost uprizarjanja nesmiselnih burk in podobno.

V novomeškem obraju je bilo v pretekli sezoni 52 premier in 133 predstav, to je na vsako društvo oziroma na vsak gledališki kolektiv 3 predstave v sezoni. To je precej lep obračun dela. Vendar pa nas pri tem zanima, kaj so igrali ti kolektivi. Dram je bilo prikazanih 13 v 28 predstavah, tragedije 4 v 30 predstavah, 17 komedij v 45 predstavah, ljudskih iger 7 v 14 predstavah, burk 9 v 11 predstavah in 2 mladinski

igri v 5 predstavah. To se pravi, da so najbolj privlačne komedije, in sicer: Zupanova Micka, ki je bila igrana trikrat, Namišljeni bolnik trikrat, Glavni dobiček trikrat, Čehov je zastopan kar z dvema komedijama, Nušič pa s tremi. Torej je poštena komedija, kjer so prikazani izkoriščevalci in neljudski elementi v smešnih slikah, najbolj privlačna za delovnega človeka in tako je tudi prav. Iz statistike je tudi razvidno, da je bilo 13 premier dram in da so te imele 28 predstav. Med temi dramami je imela največji uspeh Moškerčeva »Rdeče rože«, ki je imela 5 predstav, Inšpektor na obisku 6 predstav, Jakob Ruda 2 predstavi. Tudi tako imenovane ljudske igre so imele uspeh: Slaba vest je bila igrana štirikrat, Divji lovec štirikrat. Žal, da je doživela nadvse dobra ljudska igra Nezaželeni zet le eno predstavo, je pa v lanski sezoni imelo šentjernejsko društvo z njo res zelo lep uspeh. Mogoče je krivda na prevajalcu in komponistu, ki se nikakor ne moreta sprijazniti, da je treba stvar dati med ljudi.

Zdaj pa nekaj za tiste, ki pravijo, da tragedija ne vleče več današnjih ljudi v gledališče. Če vzamemo, da so Krefтови »Celjski grofje« tragedija in so imeli 14 predstav v nabitih polnih dvoranah in da

Kreft: Celjski grofje.

so bile še štiri predstave na prostem, ker se druge niso mogle izvršiti zaradi slabega vremena, potem vsekakor ne drži mišljenja nekaterih. Hasanaginica je doživela štiri predstave pri nabito polni dvorani, a Finžgarjeva Veriga kar sedem predstav.

Pa še nekaj za tiste, ki pravijo, da morajo biti tudi tako imenovani »blagajniški« komadi. Burka Mutasti muzikant je doživela eno predstavo, Zadrega nad zadrego eno predstavo, Krišpin in Fridolin eno predstavo, Vaška Venera eno predstavo, Teta na konju dve predstavi, Denar v nogavici eno predstavo, Zakonci stavkajo dve predstavi itd. Iz tega sledi, da so ljudje sami odklonili take predstave in da si želijo poštenih komedij ali dram ali pa tragedij. Naš človek hoče od gledališča ali pošteno zabavo ali pa nekaj vzgojnega in poučnega. Nesmiselno in bedasto igro pa odklanja.

Rad bi omenil nekaj, kar sicer ne daje tako lepo luč, kakor prejšnje razglabljanje. V okraju je bilo 62 veselic in samo štiri od teh so imele tako imenovani kulturni program. Sicer ne bi pisal o veselicah in teh kulturnih programih, če ne bi že prihajalo v navado, da je kulturni program že ena pionirska deklamacija in pa igranje harmonike, morda še kaka pesmica, ki jo zapoje zasilno sestavljen pevski zbor. Če napišemo na vabilih, da je nekje kulturni program, potem mora ta tudi v resnici biti. Tak program naj traja vsaj eno uro, potem pa naj se razvije poštena in vesela zabava. Prav je tako, delovni človek naj po poštemem delu tudi zapleše in naj se razveseli.

V našem okraju sta bila tudi dva mladinska festivala in štirje koncerti. Mislim, da je tega premalo, upam pa, da se bo v bodoče spremenilo na boljše.

Jože Zamljen

POŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

Najbolj primeren čas za izobraževanje je v pozni jeseni in pozimi. Za to delo pa se je treba pripraviti. Učni načrt mora vsestransko upoštevati potrebe kraja z ozirom na perspektivo izgradnje socializma.

Svet za prosveto in kulturo pri občinskem ljudskem odboru je dolžan, da izvoli odbor, ki bo izključno delal za pošolsko

izobraževanje. V tem odboru naj bodo vključeni politični, gospodarski in kulturni zastopniki ter zastopniki množičnih organizacij. V odbor naj pridejo delavni ljudje, ki bodo z veseljem delali pri organizaciji izobraževanja. V preteklem letu so bile največje težave prav v tem, da je vsaka organizacija po svoje usmerjala izobraže-

Gospodinjski tečaj v Gaberjah v zimi 1952/53.

Gospodinjski tečaj v Smarjeti v zimi 1952/53.

vanje. Napraviti moramo skupni plan, ki ga naj potem izpeljejo vse organizacije. Tečajji RK, gospodinjski in gospodarski tečajji, ki jih organizirajo KZ, predvojaška vzgoja, PAZ itd., naj bodo vsestransko podprti in koordinirani. Le tako bomo dosegli izobrazbene in vzgojne uspehe.

Možnosti za izobraževanje je dovolj, le izkoriščanja je premalo. Doslej so bile izobrazbene naloge v glavnem prepuščene šolam, ki same niso zmogle tega odgovornega dela, ker so se morale hkrati boriti za materialne pogoje, za aktivizacijo, za propagando, skratka za vse. Ta neodgovorni odnos odgovornih činiteljev se je z decentralizacijo dela izboljšal. Z večjo odgovornostjo so ljudje sprejeli naloge, ki jih morajo izvršiti. V tem pogledu so zlasti naše občine lepo napredovale.

Pomen pošolskega izobraževanja je še premalo poudarjen. Treba bo več propagande; ljudem je treba na preprost način razjasniti najnujnost, da zahteva življenje vsak dan večjo izobrazbo. To je kulturni problem naše družbe. Reševati ga moramo vsi!

Pri nas imamo dovolj prosvetnega kadra (učitelje, profesorje, sodnike, inženirje, zdravnike, mojstre itd.), premalo pa ta kader izkoriščamo. Prepričan sem, da bo

sleherni rad pomagal, če bo imel občutek, da se njegova pomoč pravilno uporablja in ceni.

Nujno je, da zlasti na sektorjih našega okraja pregledamo sposobni kader, ki naj bi poučeval na raznih tečajih in zimskih šolah. Sleherni predavatelj si mora že v naprej napraviti osebni plan dela, če hoče, da bo njegovo učenje razumljivo in nazorno. Vse preveč še zapadamo teoriji. Preteklo izobraževanje nam je pokazalo, da se je pouk obnesel najbolj tam, kjer sta bili praksa in teorija tesno povezani. Politehnična plat izobraževanja mora biti merilo sposobnosti predavatelja. Seveda nam manjka še učil in učnih knjig, toda imamo že toliko pripomočkov v našem okraju, da vsaj nazornost ne sme več trpeti. Premalo se poslužujemo Kmetijske šole na Grmu, na Mali Loki, popolne gimnazije in raznih drugih gospodarskih in kulturnih ustanov. Torej čim več prakse, teorije pa samo toliko, v kolikor je potrebno! Da bomo to lažje izvajali, ker praksa povsod ne bo mogoča, pa priredimo čim več poučnih izletov. Ogled raznih razstav, lepo oskrbovanih državnih in kmečkih posestev, obrtnih delavnic, tovarn itd., to naj prepleta zimsko izobraževanje, pa sem trdno prepričan, da bomo želi uspehe.

Materialistični svetovni nazor mora biti trden in psihološko metodično prikazovan zlasti v krajih, kjer je mistika še močno zakoreninjena in kjer je konservativnost še zelo trmasta. V prevzgoji ne sme biti zaletavanj, vsak dokaz mora biti prepričljiv. Zgled in čas delata čudovite uspehe!

Osemletna šolska obveznost se sicer izvaja, vendar naše vasi zaradi nižje organiziranih osemletnih šol še ne dobivajo izobrazbe, ki bi odgovarjala osemletnemu šolanju. Tudi vsebina, oziroma učna snov, še ne odgovarja našim potrebam, zato bo treba snovno in organizacijsko izpopolniti obvezno šolanje.

Ker je naš okraj v glavnem agraren, bo nujno, da uvedemo v zimskem času obvezno kmetijsko šolanje. Ta zimska kmetijska šola naj bi trajala dve leti. Preden pa se te naloge lotimo, moramo najprej utrditi osemletno šolanje, ki daje osnovno znanje.

Zimske kmetijske šole in gospodinjko-gospodarske tečaje bomo letos še organizirali na prostovoljnosti, zato pa naj zlasti KZ store čim več za vpis v zimsko pošolsko izobraževanje.

Uspeh vpisa bo zadovoljil, če nam bodo zlasti gospodarski činitelji priskočili na pomoč. Primer uprave Šmarjeških Toplic,

ki je sama organizirala in vzdrževala gošpodinjski tečaj za kmečka dekleta, naj nam bo lep vzgled! Delovni kolektiv, ki tako razume naloge na vasi, hodi pravo socialistično pot!

KZ v Trebnjem je darovala zimski kmetijski šoli 20.000 din, a občina 10.000 din. V Sentjerneju je dala uprava tovarne prostor za učilnico, občina je nabavila inventar, a KZ je darovala 8000 din. Manj razumevanja so spočetka kazali v Dolenjskih Toplicah, pozneje pa je uprava zdravilišča tudi vsestransko pomagala.

Tudi Okrajni sindikalni svet, ki po svoji liniji organizira razne tečaje, bi moral sodelovati pri koordinaciji dela; sploh se pa sindikati na podeželju premalo zanimajo za pošolsko izobraževanje.

Četrti kongres Socialistične zveze delovnih ljudi Slovenije je nakazal pot, po kateri se naj razvija izobraževanje. V resoluciji o nalogah SZDL na vasi je rečeno, da mora imeti splošna kulturna prosvetna dejavnost odločilnejšo vlogo pri napredku naše vasi. Odpravljanje kulturne zaostalosti, povezovanje vasi z mestom in uspešnejši boj proti klerikalizmu bodo omogočili hitrejši razvoj socializma. Zato moramo okrepiti kulturno-prosvetno delo ter zanj izkoristiti vsa razpoložljiva sredstva!

Slavko Kastelic

Iz življenja NAŠIH DRUŠTEV

Ajdovec

»Igrali bomo Miklovo Zalo. Hočemo pokazati, da znamo vsak dan več. Ker nimamo primerne prostora, bomo igrali kar na prostem. Čeprav nas celodnevno delo na polju utruja, se ob večerih na igralnih vajah razvedrilo.« Tako so pred dnevi pripovedovali mladi igralci iz Ajdovca. V društvu »France Prešeren« sodeluje nad 20 aktivnih članov, kmečkih fantov in deklet. Društvo ima le majhno sobico z zasilnim odrom v osnovni šoli in zato bo treba misliti skupno z vaščani na gradnjo novega doma.

Kljub temu so Ajdovčani v sezoni 1952/53 uprizorili Zupanovo Micko, Verigo, Izdajalca, Begunko itd. Začutili so, da ni važno število uprizorjenih iger, ampak vsebina. Dobra igra dvigne idejni nivo igralca, še bolj pa vzgojno vpliva na gledalce. V nekaterih igralcih je ostalo še nekaj stare miselnosti, poglobljanje v kulturno-prosvetno delo pa jih bo prevzgojilo v dobre državljane.

Kulturnemu delu se je približala tudi mladina iz Srednjega Lipovca z igro Be-

gunka. S tem se je poživilo tudi delo mladinske organizacije.

Igre režira učiteljica Barbka Jesenšek, pomaga pa ji kmečka dekle Vida Matičeva. Tovaršica Jesenškova preživlja tudi letošnje počitnice pri igralcih na Ajdovcu, da jim bo pomagala uprizoriti Miklovo Zalo.

V mešanem zboru sodeluje 15 pevcev, ki pojo najraje partizanske pesmi, saj jih spominjajo na težke, v borbi preživele dni v ajdovških hribih.

V društveno življenje vključujejo tudi pionirje. Pri društvu je organiziran podmladek mladih sodelavcev. Pionirji so s starejšimi priredili že več nastopov na proslavah, sami pa so nastopili z igrkami: Snežak, Cinca Marinca itd. V pionirskem zboru sodeluje 58 pevcev.

Šahovsko sekcijo vodi pionir Ivan Jarc. Tudi starejšim postaja igra zanimiva. Tekmovanje med razredi je pripravilo mladim šahistom veliko veselja.

Kmetijska zadruga Dvor je dala mladim kulturnim delavcem 10.000 din, Okrajni odbor ljudske prosvete pa 5000 din za nabavo kulinskega blaga in odrskih zaves.

Otočec

Kulturno-prosvetno društvo v Otočcu je v sezoni 1952/53 uprizorilo 16 različnih iger. Premalo pa se ozirajo na idejnost igre. Delovni človek je potreben zdravega humorja in dobra igra vzgojno vpliva na gledalce.

V vaseh občinskega okoliša Otočec je na novo oživel šest mladinskih igralskih družin, ki nastopajo z manjšimi igrami. Pri režiji pomaga šolski upravitelj Anton Lapajne.

Mešani zbor v Otočcu je že večkrat nastopil s partizanskimi in narodnimi pesmi.

Ljudsko knjižnico imajo zelo lepo urejeno. Vodi jo tovarišica Ivanka Šega. Okrajni odbor ljudske prosvete je podaril knjižnici 40 različnih knjig.

V zadnjih dneh so mladi tamburaši dobili instrumente za tamburaški zbor. Pri učenju jim bo pomagal Slavko Strajnar. Za instrumente so sami zbrali 17.000 din, Okrajni odbor ljudske prosvete pa je prispeval 16.000 din.

Društvu predseduje 74-letni Franc Florjančič, ki se še vedno zanima za vse vrste kulturnega izobraževanja.

Dolenjske Toplice

Kulturno društvo »Maks Henigman« v Dolenjskih Toplicah je v sezoni 1952/53 uprizorilo igre: Navaden človek, Gospa ministrica, Ugasle luči in V Ljubljano jo dajmo. Pionirji so igrali Divjega moža, Mačeho in pastorko, Janka in Metko ter se s tem vključili v društveno življenje.

Društvo je z naštudiranimi igrami gostovalo v sosednjih krajih ter tako krepilo kulturno-prosvetno življenje med društvi. Igre režira tovarišica Teodora Bajec.

V Dolenjskih Toplicah je pevski zbor z delom prenehal, ker ne morejo dobiti pevovodje. Združeni mladinski pevski zbor, ki ga vodi učiteljica Teodora Bajec, je imel že več nastopov.

Šmarjeta

Mladina v Šmarjeti uprizarja igre, nastopa z narodnimi plesi, vendar se v društveno življenje ne vključi. Veliko zanimanje ima mladina za šah, ki vzgojno vpliva na mlade ljudi.

S svojim delom pa ne žanje pravega uspeha, ker ne upošteva nasvetov starejših. Društveno življenje mora povezovati mlade in starejše ljudi in le tako bodo dosegli več uspeha.

Mirna peč

Lepo je proslavilo Dan vstaje tudi KUD Katje Rupena v Mirni peči s sodelovanjem vseh množičnih organizacij. V programu je

bil govor tov. Adalberta Božiča, razne recitacije, fizkultura točka in simbolični prikaz. Za zaključek so zaigrali Bonovo igro Tako so nas mučili. Po 20. uri so prišle partizanske patrolje in po programu je bil družabni večer, po hribih pa so goreli kresovi.

Velika Loka

S pomočjo Kmetijske zadruge so Velikoločani zgradili nov zadrudni dom, ki je vzgled in ponos vsej trebanjski okolici. V domu je dvorana z urejenim odrom.

Vaščanom in kolektivu kmečke delovne zadruge je kulturno udejstvovanje nujno potrebno. Predpogoj za razvoj kulturnega življenja je organizacijska okrepitev društva, zato je nujno, da skličejo vsaj občni zbor.

Sposobni Ločani, le primite za delo!

Mokronog

V Mokronogu je bilo družabno življenje nekdanj zelo pestro in bogato. Vojna je prekinila vso dejavnost in po osvoboditvi je skušal šolski upravitelj Herbst obnoviti sloves mokronoškega diletantškega gledališča. Na oder je spravil Zupanovo Micko in Medveda ter z njima gostoval tudi v Novem mestu. Po njegovi smrti je gledališko življenje začasno prenehalo. V marcu 1950 so zaigrali Trojčke, toda dobronamer-na kritika v Dolenjskem listu je povzročila, da so igralci prenehali igrati, vendar ne za dolgo. Na oder je prišel kmalu Detektiv Megla in Glavni dobitek. Toda v društvu je nastal nekoristen spor, ki je popolnoma zatrl vsako dejavnost in po uspešni spevoigri Vasovalec, ki jo je režiral agilni dr. Rajko Fenc, je kazalo, da v Mokronogu ni več kulturno-prosvetnega življenja.

Gostovanje novomeškega SKUD Dušan Jereb pa je s Kreftovimi Celjskimi grofi predramilo stare mokronoške igralce in jih zopet navdušilo, da bi tudi sami igrali in gostovali po drugih krajih. Sklicali so sestanek vseh igralcev. Od sedemindvajsetih, kolikor jih Mokronog premore, se jih je udeležilo sestanka petindvajset. Sestavili so program za sezono 1953/54 in sklenili, da ga bodo tudi izvedli.

Če bodo v Mokronogu program izpeljali, bodo storili veliko delo, zakaj Mokronog, ki je imel pred vojno dva odra, danes praktično nima nobenega. Majhen oder v telovadnici namerava namreč Partizan podreti, da bo s tem razširil telovadnico. Če bodo ta oder podrli, preden bo dograjen nov v zadrudnem domu, seveda ne bo z napovedanim načrtom nič. Zato bi bilo nujno, da bi pospešili izgradnjo odra v zadrudnem domu in omogočili delovanje igralcem in Partizanu.

Okrajnemu odboru ljudske prosvete primanjkuje poročil o delu društev na deželi. Zato prosimo vsa podeželska društva, da dopisujejo v Dolenjsko prosveto, ki je namenjena predvsem podeželju. Dolenjska prosveta bo prinašala toliko člankov iz podeželja, kolikor jih bo prejela.

Podeželska društva, nabirajte naročnike za Dolenjsko prosveto ter obvestite Okrajni odbor ljudske prosvete, koliko izvodov revije želite prejemati!

Okrajni odbor ljudske prosvete bo daroval 397 knjig in 40 izvodov novomeške številke Tovariša ljudskim knjižnicam v okraju. Knjižnica v Otočcu je že prejela 40 knjig, štiri večje knjižnice bodo prejelo po 83 knjig ter še 25 knjižnic po en izvod Dedijerjevega Tita, 40 knjižnic pa bo prejelo po en izvod Tovariša. Skupna vrednost vseh darovanih knjig je 52.000 din. Te knjige bomo darovali najbolj urejenim in najbolj delavnim knjižnicam.

Lutkovni oder novomeškega učiteljišča je gostoval s Kuretovo igro Radovedni Pavliha in dvema krajšima predigrami v Otočcu, Smarjeti in Smarjeških Toplicah.

19. julija 1953 so gostovali v Otočcu. Tu so imeli največji uspeh, ker je predstavo gledalo 140 gledalcev, od otrok do odraslih. 26. julija so gostovali v Smarjeti, kjer je gledalo le 58 gledalcev, 28. julija pa v Smarjeških Toplicah. Uprizoritev je gledalo 50 ljudi.

Povsod so želi velik uspeh in priznanje. Lutke so navdušile in zlasti otroci omenjenih vasi žele, da bi imeli na šoli ali pa v društvu lutkovni oder.

Upajmo, da se bo želja naših malčkov uresničila in v ta namen bo v prihodnji številki Dolenjske prosvete prof. Dušan Modic opisal lutkovni oder in dal navodila za zgraditev odra.

Nekaj novosti Studijske knjižnice Mirana Jarca

V juliju 1953 je med drugimi prejela knjižnica naslednje knjige:

Stanley J. Kunitz and Howard Hoycraft: Twentieth Century Authors. A Biographical Dictionary of Modern Literature. (1950.) — The Cambridge History of American Literature. New York 1947. — Ogrizek Doré: The World in Color the United States. New York. — Mc Dowell Tremaine: The Romantic Triumph. American Literature from 1850 to 1860. New York (1947). — Larkin Oliver W.: Art and Life in America. New York (1949). — Roosevelt Eleanor: Wie ich es sah. Wien—Stuttgart 1950. — Jessup C. Philip: Modernes Völkerrecht. Wien—Stuttgart. — A. Copland: Musik von Heute. Wien 1947. — R. E. Spiller: The Roots of National Culture. New York 1947. — John Kieran: Information Please Almanac 1952. New York 1951.

Okrajni odbor ljudske prosvete je založil naslednje note:

Marijan Kozina: Naša zemlja.
Viktor Mihelič: Svobodna je naša domovina.
Marijan Kozina: Naša vojska.
Radovan Gobeč: Pesem o svobodi.
Pavel Sivic: Svobodna Slovenija.
Janez Kuhar: Za Titom.
Pahor: Naša nova zastava.
Pahor: Nov cvet.
Društva, pohitite, ker je naklada majhna! Cena izvoda je 10 dinarjev.

Kronika uprizorjenih iger v okraju Novo mesto

(nadaljevanje iz št. 1)

Ime društva	Naslov igre	Datum uprizoritve	Število predstav
SKUD »Dušan Jereb«, Novo mesto	Povodni mož	7. 6. 1952	3
SKUD »Dušan Jereb«, Novo mesto	Rokovnjači	15. 7. 1952	
KUD »Katja Rupena«, Mirna peč	Hrastov log	29. 7. 1952	4
SKUD »Tone Mišič«, Vavta vas	Dom	27. 8. 1952	
Aktiv LMS Gor. Sušice	Tihotapci in ženin Miha	21. 7. 1952	
Elektrifikacijski odbor Trška gora	Dve nevesti	3. 8. 1952	
KUD Soteska	Pot do zločina	3. 8. 1952	
SKUD »Dušan Jereb«, Novo mesto	Slaba vest	3. 8. 1952	
Elektrifikacijski odbor Češnjice	Uroki	7. 9. 1952	
Elektrifikacijski odbor Ždinja vas	Gumb	7. 9. 1952	
Aktiv LMS Gor. Sušice	Volkodlaki	11. 9. 1952	
SKUD »Dušan Jereb«, Novo mesto	Lacko in Krefli	28. 9. 1952	
KUD »Marija Čampelj«, Mali Slatnik	Veriga	19. 10. 1952	2
KUD »France Prešeren«, Trebelno	Dobrava	25. 11. 1952	
KUD »Kajuh«, Catež	Razvalina življenja	8. 11. 1952	2
SKUD »Oton Zupančič«, Mirna	Navaden človek	23. 11. 1952	
KUD Otočec	Svojejavček	29. 11. 1952	
KUD »Emil Adamič«, Mokronog	Talci	29. 11. 1952	
KUD Soteska	Veriga	31. 12. 1952	
KUD »Marija Čampelj«, Mali Slatnik	Županova Micka	30. 12. 1952	
KUD »Majda Silc«, Podgrad	Domen	21. 12. 1952	
KUD Bela cerkev	Gumb	31. 12. 1952	
KUD Prečna	Navaden človek	31. 12. 1952	
KUD »Jože Slak«, Dobrnič	Glavni dobitek	31. 12. 1952	
KUD »Franci Lunaček«, Sentrupert	Solski nadzornik	31. 12. 1952	2
KUD Žužemberk	Divji lovec	31. 12. 1952	
KUD Bela cerkev	Vozel	31. 12. 1952	

Pregled društev, včlanjenih v Okrajnem odboru ljudske prosvete

Kraj	Ime društva	Sekcije	Predsednik	Tajnik
------	-------------	---------	------------	--------

1. Kulturno-umetniška društva

1. Ajdovec	France Prešeren	D, P, K	Koncilja Ignac	Jesenšek Barbka
2. Birčna vas	Partizan	D, P, K	Boltar Alojz	Bartolj Marica
3. Bela cerkev		D, K	Hostnik Marjeta	Bevc Franc
4. Catež	Kajuh	D, P, K	Kotar Zofka	Kreča Jožica
5. Dobrnič	Jože Slak	D, K, I	Slak Ludvik	Balant Francka
6. Dol. Toplice	Maks Henigman	D, K, P, I	Pršina Viktor	Bajec Teodora
7. Mokronog	Emil Adamič	D, P, K, G, I	Videčnik Vilko	Pleskovič Stanko
8. Mali Slatnik	Marija Campelj	D, K, P, I	Seničar Ivan	Kranjec Ema
9. Mirna peč	Katja Rupena	D, K, P, I	Kogonder Leopold	Malovrh Leopoldina
10. Otočec		D, P, K, G, I	Florjančič Franc	Gotlip Lojzka
11. Podgrad	Majda Silc	D, K, P, I	Klobučar Jože	Jakša Anica
12. Prečna		D, K, P, I	Pečarič Leopold	Dovjak Marija
13. Stopiče	Boris Kidrič	D, K, P, I	Novak Henrik	Počkar Ana
14. Soteska		D, P, K, Dp	Grabnar Leopold	Rihar Fijij
15. Šentlovrenc	Marija Kmet	D, K	Kotar Milka	Pokovec Ladka
16. Smarjeta		D, K		
17. Šentrupert	Franci Lunaček	D, K, I	Brezovar Bojan	Strukelj Ludvik
18. Smihel	Janez Trdina	D, K	Jurčec	
19. Skočjan		D, G, K	Papež Rudolf	Podlogar Nika
20. Trebelno	Franc Prešeren	D, P, K	Rugelj Milan	Petek Jože
21. Vel. Loka	Ivan Cankar	D		
22. Vel. Gaber	Matija Gubec	D, K	Jarnovič Ivan	Tomšič Mihael
23. Zagradec	Jože Jakoš	D, K, P	Podržaj Jože	Brudar Marija
24. Žužemberk		D, K, P	Mrvar Franc	

2. Sindikalna kulturno-umetniška društva

1. Mirna	Oton Župančič	D, P, K	Berce Vladimir	Marin Lojzka
2. Novo mesto	Dušan Jereb	D, G, K, P, I	Zamljen Jože	Kobe Julij
3. Sentjernej	Brata Pirkovič	D, P, K, G	Jerele Radko	Koncilja Anica
4. Trebnje	Josip Jurčič	D, G, K, P	Grum Adolf	Kodrič Srečko

3. Delavska društva Svoboda

1. Straža-Vavta vas	Svoboda	D, P, G, K	Štok Albin	Mirtič Ivan
2. Bršljin	Svoboda	D, P, K	Jazbinšek Gustav	Mraz Rudi

4. Mladinska kulturno-umetniška društva

1. Gaberje		D, K	Rajk Pepca	Rajk Janez
2. Učiteljišče	Dragotin Kette	D, P, L		
3. Gimnazija	Oton Župančič	D, P		
4. Obrtna šola	Vida Valentič	D, G		
5. Kmetijska šola na Grmu		D, K		

Opomba:

- D = dramski odsek
- P = pevski zbor
- K = knjižnica
- G = glasbeni odsek
- I = izobraževalni odsek
- Dp = dopisniški odsek
- L = lutkovni oder

VSEBINA

Severin Šali: Svobodi	25
Novo mesto v septembru 1943	26
Slavko Kastelic: Iz trpljenja v svobodo	28
Padli kulturno-prosvetni delavci	33
Bogo Komelj: Gledališke predstave v Novem mestu od leta 1897—1904 in »Dramatično društvo diletantov«	34
Bogo Komelj: Novomeški dijaški rokopisni listi	36
Jože Zamljen: Prerez skozi gledališko dejavnost	41
Slavko Kastelic: Pošolsko izobraževanje	43
Iz življenja naših društev	45
Drobne vesti	47
Kronika uprizorjnih iger v okraju Novo mesto	47
Pregled društev, včlanjenih v Okrajnem odboru ljudske prosvete	48

»Dolenjsko prosveto«
izdaja in zalaga Okr. odbor ljudske prosvete v Novem mestu

Izhaja po potrebi

Uprava: Novo mesto, OOLP, Cesta herojev 1

Uredništvo: Komelj Bogo, Študijska knjižnica Mirana Jarca,
Novo mesto, Cesta herojev 1

Naklada 1000 izvodov

Tiska Celjska tiskarna v Celju

